

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Diplomová práce

Trestné činy mládeže

Kateřina Kopecká

Plzeň 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Děčíně dne 19. 3. 2016

.....

Kateřina Kopecká

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. JUDr. Janu Chmelíkovi. Ph.D. za cenné připomínky a podněty a za odborné vedení při zpracování této práce.

Obsah:

Úvod	7
1. Základní pojmy.....	9
2. Kriminalita obecně.....	12
3. Kriminalita mládeže.....	14
4. Příčiny vzniku kriminality.....	17
4.1.Vliv rodiny.....	18
4.2.Vliv školy.....	20
4.3.Vliv vrstevníků.....	21
4.4.Vliv závislostí.....	22
4.4.1. Alkoholismus.....	22
4.4.2. Toxikomanie.....	22
5. Struktura a statistiky kriminality mládeže.....	24
5.1.Stav kriminality mládeže.....	24
5.2.Struktura kriminality mládeže.....	28
5.2.1. Majetková kriminalita.....	28
5.2.2. Násilná kriminalita.....	30
5.2.3. Mravnostní kriminalita.....	32
5.2.4. Hospodářská kriminalita.....	32
5.3.Nárůst nebo úbytek?.....	33
6. Trestní odpovědnost mládeže.....	34
6.1.Věk.....	35
6.2. Příčetnost.....	37
6.3. Rozumová a mravní vyspělost.....	38
7. Právní úprava.....	40
7.1. Nedostatek předchozí úpravy.....	41
7.2.Základní zásady trestního řízení ve věcech mladistvých dle ZSM.....	43
8. Zánik trestnosti.....	45
8.1. Účinná lítost.....	45
8.2. Promlčení trestního stíhání.....	47
9. Řízení ve věcech mládeže.....	48
9.1. Příslušnost orgánů činných v trestním řízení mladistvého.....	49
9.2. Provádění úkonů.....	50
9.3. Institut povinné obhajoby.....	51

9.3.1.	Obhájce.....	52
9.3.2.	Zákonný zástupce.....	52
9.4.	Vazba.....	53
9.4.1.	Trvání vazby.....	54
9.5.	Ochrana soukromí mladistvých.....	56
9.5.1.	Zveřejňování informací.....	56
9.6.	Dokazování.....	57
9.6.1.	Zjištění poměrů mladistvého.....	57
9.6.2.	Výslech mladistvého.....	58
9.6.3.	Vyšetření duševního stavu.....	59
10.	Stádia trestního řízení ve věcech mladistvých.....	60
10.1.	Přípravné řízení.....	60
10.2.	Předběžné projednání obžaloby.....	61
10.3.	Hlavní líčení a veřejné zasedání.....	61
10.4.	Řízení o opravných prostředcích.....	62
10.5.	Vykonávací řízení.....	63
11.	Sankce ukládané mládeži.....	64
11.1.	Výchovná opatření.....	65
11.1.1.	Dohled probačního úředníka.....	67
11.1.2.	Probační program.....	68
11.1.3.	Výchovné povinnosti.....	69
11.1.4.	Výchovná omezení.....	70
11.1.5.	Napomenutí s výstrahou.....	71
12.	Ochranná opatření.....	72
12.1.	Ochranné léčení.....	72
12.2.	Zabezpečovací detence.....	73
12.3.	Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	74
12.4.	Ochranná výchova.....	74
13.	Trestní opatření.....	75
13.1.	Obecně prospěšné práce.....	76
13.2.	Zákaz činnosti.....	78
13.3.	Vyhoštění.....	78
13.4.	Peněžitá opatření.....	78
13.5.	Domácí vězení.....	79
13.6.	Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce...79	
13.7.	Podmíněný trest odnětí svobody.....	80

13.8.	Podmíněný trest odnětí svobody s dohledem.....	80
13.9.	Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	80
13.10.	Nepodmíněný trest odnětí svobody.....	81
14.	Zvláštní způsoby řízení.....	82
14.1.	Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	84
14.2.	Narovnání.....	85
14.3.	Odstoupení od trestního stíhání.....	86
	Závěr.....	88
	Seznam použitých zkratk.....	91
	Seznam použité literatury.....	92
	Resumé.....	97

Úvod

Téma kriminality mládeže je v posledních desetiletích tématem často diskutovaným. Můžeme totiž tvrdit, že kriminalita mladistvých je závažným celospolečenským problémem. O mladistvé delikventy se zajímá celá řada odborníků, kteří se snaží o co největší pokles kriminality mladistvých. Nutno podotknout, že o kriminalitu mládeže jeví zájem i široká veřejnost. Pozornost je zde zaměřena za brutalitu činů dětí a mládeže, která je ještě umocněna vlivem médií.

Myslím si, že kriminalita mládeže je vysoce nebezpečným jevem, který se však dá vhodným působením a metodami korigovat. Vzhledem k odlišnostem mladistvých pachatelů a jejich nevypěstlosti, je nutné zajistit jim citlivý přístup, díky kterému se resocializují a trestné činnosti zanechají. Tyto důvody mě vedly k tomu, abych se tématem trestných činů mládeže zabývala ve své diplomové práci.

Cílem této práce je poskytnout určitý přehled o negativních vlivech, které působí na mladistvé a díky kterým se mohou dopouštět trestné činnosti, ale i o opatřeních, která vedou k nápravě trestnou činností již poznamenaných jedinců. V úvodní kapitole bych ráda objasnila základní pojmy týkající se tohoto tématu, aby již v průběhu dalších kapitol bylo zřejmé, o čem se pojednává. Dále v základech nastíním, co to vlastně kriminalita je a jaké přístupy se jí zabývají. Od obecné kriminality se dostanu již do specifického úseku tohoto problému, a tím je kriminalita mládeže. V této kapitole shrnu základní znaky, které jsou typické právě pro děti a mladistvé při páchání jejich trestných činů. Po úvodu se již budu zabývat příčinami trestné činnosti mladistvých, vlivy, které na mládež působí a které ovlivňují jejich pohled na kriminalitu, a začleněním mladistvých pachatelů do společnosti. Jedním z nejvýznamnějších kriminogenních faktorů, kterým se budu ve své práci zabývat, je rodina. Rodina a její vztahy mají zásadní vliv na smýšlení dítěte. Další vysoce vlivnou silou je škola a školní prostředí. Třetím a asi nejrizikovějším prostředím, které má vliv na mladistvé, bude prostředí vrstevníků, kteří jedince formují určitým směrem a ne vždy je tento směr ten správný. S problémem vrstevnických part úzce souvisí problém závislostí, na což poukážu v další kapitole, kde rozeberu problém alkoholismu a toxikomanie.

Důležité pro poznání kriminality je poznání její struktury a stavu. Pokusím se pomocí grafů přiblížit stav kriminality, který poukáže na to, kolik trestných činů bylo spácháno a kolik je u nás mladistvých pachatelů. Dále se zaměřím na strukturu trestných činů, které spáchali mladiství. Zda je páchána nejvíce kriminalita majetková, násilná, mravnostní či hospodářská. Důležitým jevem je i trestní odpovědnost mládeže, která bude obsáhnuta v šesté kapitole. Zaměřím se na věk mladistvých pachatelů a s tím spojený velice diskutovaný problém hranice trestní odpovědnosti, dále na příčetnost a rozumovou a mravní vyspělost.

V České republice dlouho nebyla zavedena speciální úprava, která by se týkala trestněprávního postavení mladistvých, tudíž se zaměřím i na poměrně nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Poukáži na nedostatky předchozí úpravy a nastíním základní zásady, kterými se zákon o soudnictví ve věcech mládeže řídí a je jimi provázán.

V následující kapitole mé diplomové práce vysvětlím případy, ve kterých může dojít k zániku trestnosti trestného činu a mladiství tedy není za svůj čin odpovědný. K tomuto může dojít v případech účinné lítosti a promlčení trestního stíhání. Dále zahrnu krátký exkurz o řízení ve věcech mládeže. Uvedu určitá specifika tohoto řízení, která se týkají orgánů činných v tomto řízení, úkonů, které tyto orgány vykonávají, speciální podmínky vazby mladistvých, dokazování i zpřísněnou ochranu soukromí dětí a mladistvých. V rámci jednotlivých fází trestního řízení zařadím určité výjimky u každého z nich, tedy jak v přípravném řízení, v předběžném projednání obžaloby, hlavním líčení, v řízení o opravných prostředcích i v řízení vykonávacím.

V mé diplomové práci budou obsaženy i sankce, které jsou mladistvým ukládány. Sankce rozdělím do tří základních kategorií, a to na výchovná opatření, ochranná opatření a opatření trestní. U každé z této kategorií krátce rozeberu konkrétní opatření, možnost jejich uložení, jejich výkon a účel. Největší důraz budu klást na opatření výchovná, jež hrají klíčovou roli. Na závěr uvedu zvláštní typy řízení, jež se odlišují od standardního řízení a je možno jich využít za splnění daných podmínek. Mezi tyto zvláštní typy řízení zařadím podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a jako poslední odstoupení od trestního stíhání.

1. Základní pojmy:

Kriminalita

Kriminalita je jedním ze stěžejních pojmů kriminologie, který je ovšem využíván i v trestním právu k označení jednání, která jsou v rozporu s trestním zákoníkem. Lze ji považovat za zvláštní případ deviace. Jedná se o určitý souhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou upraveny v trestních zákonech. Pojem kriminalita je odvozen z latinského slova crimem, což je zločin. Dle definice Jandourka je kriminalita chování porušující normy trestního práva.

Delikvence

Delikvence je v některých publikacích uváděna jako pojem širší než kriminalita, který ovšem kriminalitu zahrnuje. Na rozdíl od kriminality můžeme pod tento pojem zahrnout i skutky, které nejsou trestnými činy, například z důvodu vyloučení trestní odpovědnosti pachatele pro nedostatek věku. Jandourek zde hovoří o chování, které není v souladu s platnými právními normami.

Prekriminalita

Z výše uvedeného vyplývá, že delikvence zahrnuje i tzv. prekriminalitu. Prekriminalita označuje činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti, čili před dosažením 15 let věku a které by byly, pokud by je spáchala osoba starší, považovány za provinění nebo trestné činy.

Protiprávní čin

Za protiprávní čin jsou považovány hned tři kategorie deliktů, a to provinění, čin jinak trestný a trestný čin.

Provinění

Provinění je název pro trestný čin, který je spáchán mladistvým (§ 6 ZSM). Na základně formálního pojetí trestného činu musí být i provinění protiprávní a vykazovat znaky uvedené v zákoně.

Čin jinak trestný

Čin jinak trestný je čin, který je za daných okolností trestným, dle § 5 odst. 2 ZSM, ale v jiném případě za jiných podmínek u daného pachatele se jedná o čin beztrestný. Relativní beztrestnost činu jinak trestného je dána nenaplněním některého z formálních znaků skutkové podstaty trestného činu (nedostatek věku pachatele, jeho nepřičetnost).

Mládež

Pojem mládež v sobě zahrnuje hned několik kategorií. Jde o kategorie dítě do 15 let věku, mladiství a osoba blízká věku mladistvému.

Dítě

Za dítě je v trestním zákoníku (ustanovení § 126) v souladu s čl. 1 úmluvy o právech dítěte považována každá lidská bytost mladší 18 let, pokud trestní zákoník nestanoví jinak. ¹ Trestní právo ovšem pracuje s větší diferenciací a ve speciální právní úpravě soudnictví ve věcech mládeže užívá pojem dítě mladší patnáct let. ² Jedná se o osoby, které nejsou pro nedostatek svého věku trestně odpovědné a dopustí se spáchání tzv. činu jinak trestného. V § 11 TZ je přesně stanoveno, že kdo spáchal provinění před dovršením svého 15. roku života, není trestně odpovědný za své činy.

Mladistvý

Mladistvým je fyzická osoba ode dne, který následuje po dni patnáctých narozenin do dne, kdy dovršila osmnáct let věku. Plná trestní odpovědnost nastává den po osmnáctých narozeninách osoby. Při trestání mladistvých se dbá zvláštních ustanovení i zvláštního způsobu řízení. Věk blízký věku mladistvých je dle § 33 písm. b) TZ polehčující okolnost. Při trestání mladistvých se dbá zvláštních ustanovení i zvláštního způsobu řízení. Věk blízký věku mladistvých je dle § 33 písm. b) TZ polehčující okolnost.

¹ Firstová, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2014. str. 10.

² Firstová, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2014. str. 10.

Osoba blízka věku mladistvého

Věkem blízkým k věku mladistvého je bráno období mezi 18. a 19. rokem života. Pokud by pachatel spáchal trestný čin v tomto věkovém období, použil by se při výměře trestu institut polehčující okolnosti a fakultativně by byl využit zvláštní způsob řízení proti mladistvému.

Opatření

Opatření je nový pojem, který je zaveden v ZSM. Je to jakási obdoba sankce dle TZ, tudíž se jedná o důsledek provinění. Opatření mají smíšenou povahu, obsahují prvky jak výchovné, tak léčebně-ochranné. Opatření zabezpečují ochranu společnosti formou dohledu, kontroly a v krajních případech i formou izolace. Tento typ trestu je aplikován pouze na mladistvé pachatele.

2. Kriminalita obecně:

Kriminalita je veškeré páchaní trestných činů, provinění i přestupků. Je to nežádoucí jev, kterým se zabývá multidisciplinární věda zvaná kriminologie, což je věda, která se zabývá pachateli, oběťmi, skutkovými podstatami TČ i kontrolou kriminality. Jandourek uvádí, že zločin jako produkt kriminality je vědomé a dobrovolné spáchání činu považovaného za společensky nebezpečný, zakázaný určitým pravidlem stanoveným oprávněnou osobou.

Můžeme rozlišovat mezi juristickým (legálním) a sociologickým pojetím kriminality. Dle juristického pojetí je zločinem pouze to, co za zločin prohlásí zákonodárce. Pojem kriminality se potom překrývá s obsahem zvláštní části trestního zákoníku, neboť ji tvoří jen trestné činy, které jsou v tomto zákoníku uvedené. Výhodou tohoto pojetí je jeho určitost. Sociologické pojetí hledá vlastní pojem zločinu, zaměřuje se na sociálně patologické jevy, i když nejsou regulovány trestním právem. Zpravidla jsou však zkoumány sociálně patologické jevy, které s trestnou činností souvisí. Často mají charakter jedné z příčin trestné činnosti, jako je například alkoholismus, užívání omamných a psychotropních látek, prostituce, atd.

Poznáváním kriminality se zabývají dva základní přístupy zkoumání:

- a) Fenomenologický přístup - popisuje kriminalitu, respektive jednotlivé druhy kriminality pomocí popisu stavu, struktury a dynamiky kriminality. Základem popisu kriminality je analýza statistických dat získaných především z kriminálních statistik.
- b) Etiologický přístup - zkoumá příčiny kriminality. Účelem je vysvětlení geneze kriminality, neboť jedině tak lze přikročit k efektivní kontrole. Kontrolou kriminality rozumíme úsilí státu a společnosti o udržení kriminality v přijatelných mezích nebo snahu o její omezování.

Kriminalita je hromadným jevem, který se skládá z mnoha prvků. Chceme-li popsat stav kriminality, musíme hovořit hlavně o tzv. rozsahu kriminality, což je údaj o počtu trestných činů na určitém území za určité období. Rozsah

kriminality ale není dostačující, protože neodráží demografické vlivy, jako je např. počet obyvatel na daném území. Proto užíváme další ukazatel, kterým je úroveň kriminality, kterou rozumíme relativní četnost jejího výskytu. Ani úroveň kriminality však neposkytuje ucelený obraz o kriminalitě, proto se využívá další významný ukazatel, a to struktura kriminality. Struktura kriminality je určována řadou charakteristik, které se mohou týkat jednak povahy trestného činu, jednak vlastností osoby pachatele nebo oběti.

Při popisu kriminality by bylo ideální, kdybychom věděli přesný počet spáchaných trestných činů, tedy kdybychom měli informace o tzv. skutečné kriminalitě. Realita je bohužel jiná, protože policejní orgány zjistí, ať již z vlastní činnosti či na základně oznámení osob, pouze část skutečné kriminality. Tu část, kterou zjistí, označujeme jako kriminalitu registrovanou (zjevnou). Rozdíl mezi touto registrovanou kriminalitou a kriminalitou skutečnou tvoří kriminalita latentní, neboli skrytá.

3. Kriminalita mládeže:

Kriminalita mládeže je celospolečenským závažným problémem, kterému je věnována pozornost řady odborníků jak z oblasti kriminologie, tak z orgánů činných v trestním řízení, tak ale i ze široké veřejnosti. V naší společnosti existuje určitá míra tolerance s dětskými a mladistvými pachateli pro jejich nevyzrálost a rozumovou nevypělost. Avšak nárůst kriminality mládeže, která postupně nabírá na intenzitě a brutalitě, vzbuzuje obavy.

Mládež je nedílnou součástí společnosti a v jejím chování se odráží morální zásady a hodnotové žebříčky společnosti, působení společnosti, školy a rodičů. Jak se vyjádřil v roce 1892 Lacassagne: „Každá společnost má takové zločince, jaké si zaslouží.“ Je proto důležité si uvědomit, že vhodnost zvoleného řešení bude záviset na osobnosti daného pachatele a na konkrétním prostředí, ve kterém se nachází a které na něj mělo vliv.

O definici mládeže se pokusil Neumann, který pravil, že „delikvence mládeže je multidimenzionální, vysoce dynamický, sociálně patologický jev zahrnující činy osob určitého věkového vymezení v daném čase i teritoriálním rámci, jež byly (tj. zjevná delikvence) nebo by mohly být (tj. latentní delikvence) procedurálně posouzeny speciálními státními orgány jako delikventní, tj. neslučitelné s kodifikovanými normami trestního práva.³ Pro trestnou činnost mládeže je charakteristická vysoká míra latentní kriminality. To znamená, že se jedná o kriminalitu, která nebyla zjištěna nebo která nebyla nahlášena orgánům činným v trestním řízení. Zejména u méně závažných, bagatelních deliktů je zřejmá určitá tolerance společnosti k této trestné činnosti, pokud se jí dopustí právě děti. Kriminalita mládeže se vlastně vždy svými znaky odlišovala od kriminality dospělých pachatelů. Vyznačuje se určitými specifickými znaky, kterými je dána její osobitost. Jedním z aspektů kriminality mládeže je **nedostatečná příprava a plánování**, což se projevuje například náhodností místa a času činu, zanecháním většího počtu stop, nevhodností použitých nástrojů i nedokonalou konspirací. Často se pachatelé k delikventnímu jednání nechávají strhnout, aniž by předem domysleli důsledky svých činů. Objevuje se zde touha po dobrodružství

³ Svatoš Roman. *Kriminologie 1. Vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2012. s. 217

a vzrušení. Se svými zážitky se děti a mladiství poté často svěřují, mají potřebu se svými činy pochlubit.

Dalším charakteristickým rysem kriminality mládeže je **skupinovitost**. K delikventnímu jednání dochází velmi často za asistence vrstevníků. Vrstevníci jsou v tomto období života mladého jedince velmi důležití a stávají se tzv. referenční skupinou, která má silný vliv na formování hodnotového systému mladého delikventa. Ve vrstevnické skupině mládež nachází zázemí, s ostatními sdílí zájmy, názory a postoje. Skupina též poskytuje jedinci určitou anonymitu. Fyzická osoba jako člen skupiny si dovolí daleko více, než kdyby vystupovala jako jedinec. Vrstevnická skupina pak plní roli určitého iniciátora deliktního chování, která má svá vlastní pravidla, za jejichž porušení může být jedinec i sankciován. Zajímavou skutečností je odhalení delikventní skupiny a její potrestání. Ve většině případů nejsou potrestáni všichni členi skupiny, všichni viníci, ale zpravidla tzv. obětní beránci, což jsou ti nejslabší v rámci hierarchie skupiny. Faktický vůdce, který deliktní činnost vymýšlí, organizuje, nakonec zůstává v pozadí zájmu orgánů činných v trestním řízení a často zůstává bez trestu. Tím se ještě více posiluje jeho vůdčí postavení ve skupině.

Třetím typickým znakem kriminality mládeže je určitá **neadekvátnost jejich jednání, neschopnost odložení uspokojení svých potřeb a nadměrná brutalita**. Mladí lidé, pro které je dnes atraktivnost a modernost určujícím kritériem, se snaží dosáhnout svých cílů co možná nejrychleji bez vynaložení přílišného úsilí. Někteří v důsledku touhy po určitém předmětu způsobí dokonce i například těžkou újmu na zdraví, kdy hodnota odcizeného předmětu je v porovnání s důsledkem způsobení těžké újmy na zdraví nepatrná.

Co se týká pohlaví delikventní mládeže, **převažuje mužské pohlaví**. Dívky se dopouští deliktů v mnohem menší míře než chlapci a se zvyšující se závažností trestného činu, je pak podíl dívek ještě menší. Dle dostupných statistik se muži dopouštějí TČ mnohem častěji než ženy ve všech společnostech, ve všech dobách, nezávisle na své příslušnosti k etnické skupině i nezávisle na druhu trestné činnosti. Nicméně v posledních desetiletích ve vyspělých společnostech je patrná tendence snižování strmých neproměrů. Rozdíl v mírách mužské a ženské kriminality je připisován vrozeně vyšší agresivitě mužů, jež je ovlivňován

mužským pohlavním hormonem testosteronem. Bez vlivu na vyšší kriminalitu mužů není ani odlišný způsob výchovy dívek a chlapců. Dívky jsou většinou pod větší kontrolou ze strany rodičů a učitelů, vazby na vrstevnické party na ně nemají takový vliv a naopak vazby na rodinu jsou u nich daleko pevnější.

Posledním znakem spojeným s kriminalitou je spáchání trestného činu v souvislosti s návykovými látkami. Zde můžeme trestnou činnost roztrždit do dvou kategorií. V první kategorii se jedná o trestnou činnost spáchanou pod vlivem návykové látky. Drogy a alkohol jsou v tomto případě užity jako prostředek k dodání sebedůvěry. V druhé kategorii najdeme trestnou činnost jako prostředek k přístupu k návykovým látkám.

4. Příčiny vzniku kriminality

Příčinami vzniku kriminality se zabývá hned několik teorií zaměřených biologicky, psychologicky a sociálně. Biologické teorie zkoumají vliv dědičnosti, tělesné a psychické konstituce, etnické příslušnosti a pohlaví. Psychologické teorie se zabývají psychikou daného jedince. Důležitá je například nervozita jedince, emocionální labilita, sklon k depresím nebo agresivita. Poslední teorie, a to sociální se zaměřují na vliv rodiny a její výchovy, vliv školy, vzdělání, vrstevnických skupin, zaměstnání, ekonomické situace a celkově sociálního prostředí. Ani jedna z těchto teorií není dominantní a jednoznačně správná, je zde nutné prolínání všech teorií a všech těchto faktorů.

Vývoj každého dítěte lze považovat za individuální proces zahrnující somatickou i psychickou stránku jedince. Jednotlivá vývojová období se velmi liší a je nutno je brát ve vzájemné kontinuitě. Závisí zde na individualitě každého jednotlivce. Zvýšeným faktorem pro vznik delikventního chování jsou specifika související s přirozeným psychickým vývojem, též mravním a sociálním vývojem během jeho dětství a dospívání. Období dospívání je někdy spojováno s tzv. krizí identity.

Většina odborníků předpokládá, že osobnost je plně vyvinutá až počátkem rané dospělosti.⁴ V průběhu dětství a dospívání se často mluví o poruchách chování. Za velmi závažnou poruchu můžeme brát poruchu chování s protispolečenskými rysy. Uvažuje se o ní, pokud děti nebo mladiství kradou, utíkají z domova, často lžou, jsou krutí ke zvířatům, vyvolávají rvačky atd. Tato porucha se může vyskytovat individuálně i ve skupinách. Porucha chování s protispolečenskými rysy je u mládeže poměrně častá.

Dalšími faktory, které mohou mít vliv na deliktní chování jedince, jsou příslušnost k určité etnické skupině, způsob trávení volného času, vzdělání, vliv vrstevnických skupin, chudoba a vliv masmédií.

⁴ Koukolík František, Drtilová Jana. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Galén, 2014. ISBN 978-80-7492-120-9.s.111

4.1. Vliv rodiny

Jedním z nejvýznamnějších kriminogenních faktorů je i v dnešní moderní a dynamické společnosti rodina. Rodina vznik a existenci deviantních projevů chování u mládeže velmi silně podmiňuje. Rodinné prostředí můžeme považovat za prioritní prostředí, tedy jako jedno z nejdůležitějších, a tudíž je zřejmé, že sehrává nejvýznamnější roli v procesu socializace dítěte. V tomto období je formována osobnost každého z nás, a to především v období raného dětství, kdy je dítě k vlivům působícím z vnějšku nejvímavější a nejcitlivější. Dítě v rodině pozoruje chování a jednání rodinných příslušníků, které následně napodobuje. Rodinní příslušníci jsou tedy pro dítě velkým vzorem, dle kterého si vytváří a upravuje mravnostní a hodnotové žebříčky, vzorce chování. Problém nastává v případě výskytu protichůdných výchovných vlivů, které jsou komplikací při tvorbě jednotného žebříčku hodnot a dochází k tzv. nečitelnosti ve výchově.

Dítě potřebuje, aby mělo nastaveno přesná pravidla, pokud tomu tak není, je možné, že bude docházet z jeho strany k nežádoucím jevům, jako je například lhaní, záškoláctví a v nejhorším případě samotná delikventní činnost. Nejobvyklejší podobou protichůdné výchovy je nekritický přístup matky k dítěti a velmi kritické či odmítavé chování otce.

Kvalita vazby mezi matkou a dítětem, otcem a dítětem a ostatními členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí přestupníků zákona jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti.⁵ Rodiče jsou charakterizováni jako pasivní a odmítaví.

Dalším rizikovým faktorem jsou rodiče jako anomální osobnosti. Jsou to rodiče, kteří nejsou schopni plnit svou rodičovskou úlohu. Jedná se například o jedince s různými typy závislostí, kteří trpí nějakou poruchou osobnosti, a v neposlední řadě se jedná o jedince, kteří se sami dopouští delikventní činnosti. Rodiče nejsou schopni kvůli těmto svým osobním problémům poskytnout dětem dostatečnou péči. Jak již bylo řečeno, děti se učí sociálnímu chování nápodobou chování v rodině, pokud jsou v rodině dítěti zprostředkovávány nevhodné vzory chování,

⁵ Matoušek Oldřich, Kroftová Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.s.43.

stává se pro dítě toto prostředí velmi rizikovým. Dospívající, který nedokáže dodržovat společenské normy, byl pravděpodobně špatně veden rodiči k vnitřní disciplíně. Je dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí. Také příliš tvrdá disciplína zahrnující agresivní tělesné tresty je častější v rodinách, v nichž se děti chovají delikventně. Dítě se v takovém prostředí učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování.

Mezi další riziková hlediska bývají odborníky řazeny neúplné rodiny, špatné soužití rodičů, kteří jsou v neustálém konfliktu, nízké postavení rodiny v komunitě, bytové podmínky rodiny či špatná ekonomická situace rodiny. Pokud je dítě vystaveno těmto faktorům dlouhodobě a intenzivně je zdě velké riziko vzniku nějaké poruchy.

Jako nejprůzračnější živná půda kriminálního chování mládeže se stále ukazují nejnižší vrstvy společnosti, vrstvy lidí bez kvalifikace, vrstvy, v nichž je největší chudoba nebo nezaměstnanost. V moderní době však dochází i k přelévání kriminality do společensky lépe situovaných rodin, což můžeme interpretovat jako klesající vliv rodiny na chování dospívajících dětí. I v dobře situovaných rodinách můžeme najít případy absolutního nezájmu rodičů vůči dítěti. Známy americký psychiatr Scott-Peck delikventní chování dospívajících jedinců interpretuje jako logickou reakci na skrytě nepřátelský postoj rodičů ve zdánlivě dobře fungujících a ekonomicky zajištěných rodinách.

Dohled rodičů je další parametr, který má prokazatelnou souvislost s delikventním chováním mládeže. Míří se jím míra rodičovské informovanosti o tom, s kým se dítě stýká, jak tráví volný čas, kdy se vrací domů atd. Čím méně monitorují rodiče své dítě, tím je pravděpodobnější, že se dítě dopustí trestného činu. Rizikovým faktorem je nepochybně i nepřítomnost rodiče v rodině. Nejčastější jsou případy absence otce v rodině, kdy poté chlapec postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat.

Z výše uvedeného je zřejmé, že rodina má pro jedince z hlediska jeho formování nesmírně důležitý význam. Má vliv na utváření hodnotového systému, jeho názorů a postojů. Tyto hodnoty poté jedinci pomáhají v zaujímání určitých pozic.

4.2. Vliv školy

V procesu socializace jedince nastupuje jako významný socializační činitel kolem šestého roku věku dítěte škola.⁶ Školní prostřední významně zasahuje do výchovného procesu, formuje jeho osobnost a dohlíží na jeho rozumový rozvoj. Dochází zde k utvrzení základních sociálních norem, které mu do té doby byly zprostředkovávány převážně rodinou. Jedná se o tzv. uvědomění dovoleného a zakázaného. Zásadního významu nabývají sociální vztahy s vrstevníky a začlenění se do kolektivu. Škola ve skutečnosti nikdy nebyla institucí, kde by se děti jen učily dané předměty a kde by se učitelé nezajímali o jejich socializaci, osobnostní nebo morální vývoj.

Nezastupitelnou úlohu zde sehrává vztah dítěte a učitele. Učitel se stává nejdůležitější osobou v rámci školního prostředí. V případě určitého disfunkčního prostředí v rodině je třeba, aby si učitel získal důvěru takového žáka, a mohl tak působit jako určitý korektiv směřující k jisté pomoci a nápravě. V případě slabého vlivu rodiny, mocného vlivu médií a neřízeného socializačního působení vrstevnických skupin, začíná být škola viděna jako málem jediné prostředí schopné garantovat optimální působení na děti a mladistvé v souladu se zájmy společnosti. V případě negativního vztahu ke škole se stává školní prostředí pro dítě frustrující, neradostné, nefungují vztahy se spolužáky, mohou nastat spory s dospělými autoritami. Děti si poté začnou vytvářet určitou svoji subkulturu vyznačující se zvláštním jazykem a zvyklostmi. V některých případech může toto tvoření subkultur, tedy určitých vrstevnických part, dojít až k asociálnímu chování. Všechno toto může vést až k záškoláctví, které lze z hlediska kriminogenních faktorů považovat za jeden z nejrizikovějších. Záškoláctví totiž vytváří prostor u mládeže k rozvoji dalšího sociálně deviantního jednání. V průběhu záškoláctví dochází velmi často k experimentům s návykovými látkami, s vandalismem apod.

Škola může předcházet kriminalitě v případě, že důsledně postihuje zjištěné asociální chování žáků. Přehlížení zcela zjevných přestupků, nejasná pravidla týkající se žádoucího chování dětí, nekonzistentní uplatňování disciplíny,

⁶ Firstová Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 95

degradace žáků v procesu jejich trestání, nemožnost odčinit přestupek, neobjektivní rozhodování učitelů a ředitele, ba i obviňování rodičů za něco, co rodiče nezpůsobili - to všechno jsou postoje podkopávající představu dětí o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice.⁷

Na školu klade dnešní společnost ještě řadu dalších požadavků. Škola by měla děti nejen kvalifikovat pro budoucí práci, ale také vychovávat k občanské angažovanosti, a to ve spolupráci s rodinou.⁸ Rodiny ale občas se školou spolupracovat nechtějí, mají-li jiné hodnotové preference než škola. Je ale zjištěné, že dobrá spolupráce školy s rodiči zlepšuje motivaci dětí k učení a k jejich výsledkům ve škole.

Kriminalita mládeže je ve všech společnostech jev stále spojený s nezaměstnaností, s nemajetností, s nízkým vzděláním, často i s nedokončeným základním vzděláním. Všechny tyto faktory jsou navzájem propojeny. V současných západních zemích postihuje nezaměstnanost nejvíce lidí s nejmenším vzděláním.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že školní prostředí je pro jedince plné jak pozitivně působících faktorů, tak i bohužel negativních.

4.3. Vliv vrstevníků

V průběhu dospívání se u jedinců čím dál tím víc projevuje potřeba komunikace, interakce s jedinci ze stejné věkové kategorie a slabne závislost na rodičích. Základní referenční skupinou se stává právě skupina vrstevníků. To s sebou ovšem nese riziko negativního vlivu těchto vrstevnických seskupení na jedince. V prostředí vrstevníků si dítě zvyšuje sebevědomí a utvrzuje si své postavení. Nároky na členy skupiny jsou ovšem velké, zahrnují způsob vyjadřování, úpravu zevnějšku, způsob chování k opačnému pohlaví, preferovanou hudbu, postoj ke škole, k rodičům, ke kouření, k alkoholu, k drogám atd. U dětí se špatným rodinným zázemím je potřeba kladného přijetí vrstevnickou partou silnější než u jedince s vysokou podporou rodiny. Tyto skupiny se ve většině případů vymknou

⁷ Matoušek Oldřich, Kroftová Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2. s. 79.

⁸ Matoušek Oldřich, Kroftová Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2. s. 69

běžným mechanismům sociální kontroly a vytvoří si vlastní hodnotové systémy. Delikventní skupiny jsou často charakterizovány jako party, které jsou k delikventní činnosti často přivedeny nevhodným trávením volného času, jako je například chození do různých barů, heren, diskoték. Tato činnost je ovšem docela finančně náročná, což je vede až k delikventní činnosti, v podobě drobných krádeží, krádeží odložených věcí. Tato delikventní činnost postupně nabývá organizovanějších forem, stává se plánovanou a bohužel se stává hlavním finančním zdrojem na pokrytí nevhodných volnočasových aktivit. Jiné party jsou ke kriminalitě vedeny nudou. Dalším motivem kriminálního chování je snaha předvést se před ostatními členy party

Svou příslušnost k určité skupině mládež demonstruje zejména způsobem úpravy zevnějšku (účesem, oděvem, druhem bot), zvláštním jazykem, uctíváním určitých symbolů i druhem preferované hudby. Členové skrz skupinu vyjadřují své sociální postoje, kdy se obvykle inspirují aktualizovanými ideologiemi z minulosti.

4.4. Vliv závislostí:

4.4.1. Alkoholismus

Mezi skutečnostmi, které ovlivňují delikttní chování mládeže, patří alkoholismus. Je všeobecně známé, že v důsledku požití alkoholu je spácháno mnoho méně či více závažných trestných činů. Nadměrné požívání alkoholických nápojů se v dnešní době stalo celospolečenským problémem. Je nesporné, že požívání alkoholu mladistvými způsobuje negativní následky. Odborníci zejména poukazují na škodlivý vliv alkoholu na řádný průběh biologického, psychického a sociálního vývoje mládeže.

Spojení mezi kriminalitou a požíváním alkoholu můžeme spatřovat hlavně v tom, že alkohol může mladistvé pachatele utvrzovat v jejich záměru a rozhodnutí spáchat TČ nebo k trestné činnosti dovést člověka, který by se jí za střízlivého stavu nedopustil.

4.4.2. Toxikomanie

Drogová závislost představuje velmi závažný celospolečensky škodlivý problém. V poslední době se mezi mládeží zvyšuje výskyt případů nealkoholové závislosti. Jedná se o vysoce nebezpečný jev, který ohrožuje jak fyzický vývoj mládeže, tak psychický i mravní. Velmi často je toxikomanie kriminogenním faktorem, váže se k ní trestná činnost hlavně majetkového a mravnostního charakteru. Převážná část mládeže provozující některou formu nealkoholové toxikomanie se pohybuje ve věkovém rozmezí 14 až 20 let věku. Zájem o drogy u mládeže stoupá. Na přelomu tisíciletí měl zkušenost s drogou každý druhý sedmnáctiletý chlapec nebo dívka. Většina mládeže zkouší drogy ze zvědavosti a po několika pokusech přestává. Někteří však u požívání drog zůstávají a dostávají se k užívání drog tvrdších. Užívání drog a kriminalita jsou tedy množiny s velkým průnikem i u těch lidí, jejichž trestná činnost nespočívá v nedovoleném obchodování s drogami v či nedovoleném držení.⁹ Mladí narkomani jsou výsledkem společenských tříd s nízkým příjmem, chudinských čtvrtí. Trestná činnost související s drogami nemá pouze majetkový charakter, ale jedná se i o loupeže, ublížení na zdraví či znásilnění. Česká republika v posledních letech zaujímá první místo v nejvyšší míře užívání návykových látek dětmi, kdy se jedná hlavně o alkohol a tabákové výrobky. Nepatrné bohužel však není ani užívání nealkoholových drog.

⁹ Matoušek Oldřich, Kroftová Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2. s. 88.

5. Struktura a statistiky kriminality mládeže

Základním předpokladem poznání zkoumané problematiky je důkladné poznání struktury a dynamiky kriminality mládeže. Je potřeba zachytit určité jevové podoby kriminality, tj. formy výskytu trestní činnosti mládeže, její množství, kvalitu, dynamiku a i její úroveň. Konkrétním cílem je zjištění přesného počtu spáchaných trestných činů mladistvých a činů jinak trestných spáchaných dětmi na území České republiky za určitou časovou jednotku. Dalším předmětem tohoto zjišťování je struktura kriminality mládeže, tedy přiblížení podílu jednotlivých druhů kriminality k celkové kriminalitě. Kriminalitu mládeže nemůžeme považovat za jednoduchý problém. Na tento jev je třeba se dívat jako na dynamický jev měnící se s dobou.

Údaje o stavu kriminality, o jejím vývoji a prognózách získáváme především ze statistik Policie ČR a ze státních zastupitelství soudů. Kriminalita mládeže je pro svou specifickou vedena odděleně.

5.1. Stav kriminality mládeže:

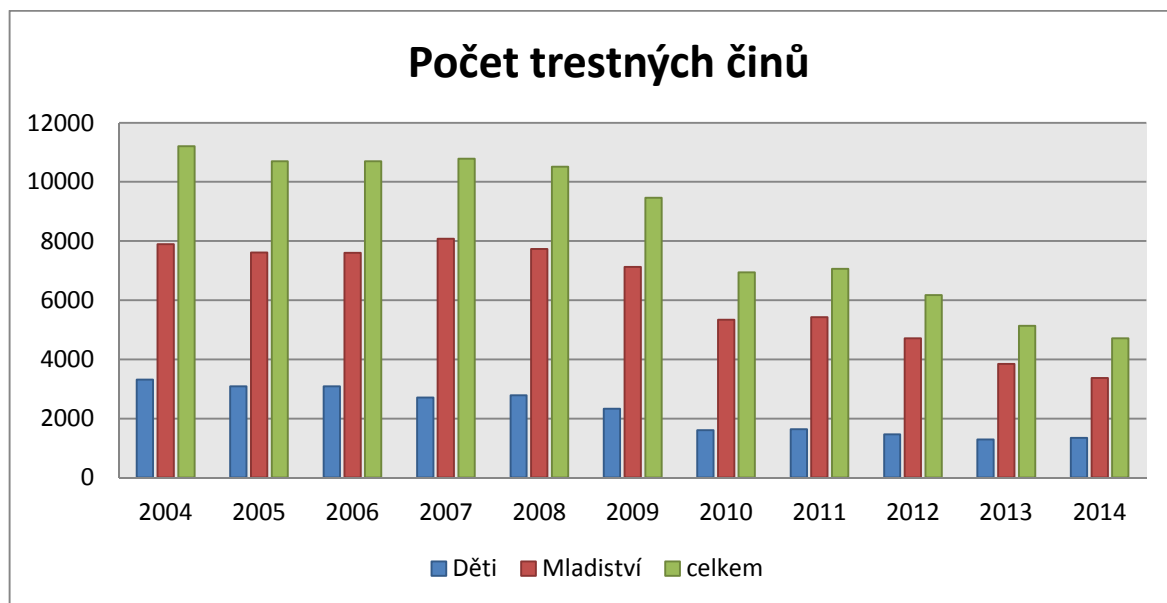
Stav kriminality vyjadřuje početnost trestných činů, ale i osob, které tyto trestné činy spáchaly. Stav kriminality v určité době, její změny s porovnáním s minulou dobou nebo prognózy změn do budoucnosti jsou obvykle popisované a dokládané statistickými údaji. Stav kriminality zásadním způsobem ovlivňuje trestná legislativa. Základním bodem evidence kriminálních činů a pachatelů je především definice, co je trestný čin, určení výše škody, která kriminální činy rozděluje na přestupky a trestné činy nebo určení hranice trestní odpovědnosti pachatele. Na stav ročního ukazatele může mít vliv i hromadná amnestie udělená prezidentem. Při posuzování statistik kriminality je důležité pamatovat na to, že tzv. latentní kriminalita je častější než kriminalita oznámená orgánům činným v trestním řízení a že z kriminality oznámené orgánům činným v trestním řízení je opět jen určitá část objasněná do takové míry, aby se dal s jistotou určit pachatel a jeho věk. Vzhledem k výše uvedenému je možné konstatovat, že seriózní hodnocení stavu kriminality je velmi složitou úlohou, a proto je třeba mít na paměti uvedené vlivy působící na statistiky.

Trestná činnost mládeže se velmi těžko zjišťuje, dokazuje i vyšetřuje, neboť latence v oblasti kriminality dětí a mladistvých se odhaduje větší v porovnání

s latencí kriminality dospělých pachatelů. Morální následky kriminality mládeže jsou považovány za společensky závažnější, než je tomu u kriminality dospělých.

Kriminalita mládeže významně ovlivňuje stav celkové kriminality. Z dostupných statistik je zřejmé, že podíl mládeže na celkové kriminalitě se v letech 1989-2006 pohyboval v rozmezí 15-28%.

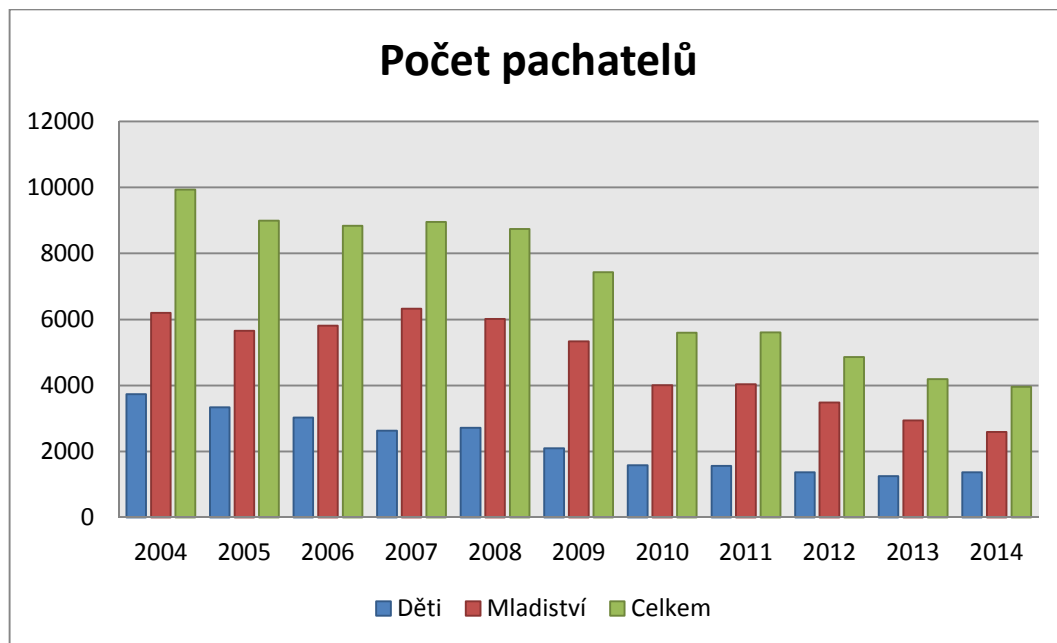
Graf č. 1 - Počet trestných činů

Celkem	11205	10700	10695	10789	10511	9460	6945	7063	6176	5131	4717
Mladiství	7886	7614	7605	8079	7728	7127	5339	5427	4713	3845	3367
Děti	3319	3086	3090	2710	2783	2333	1606	1636	1463	1286	1350
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014

Jak lze vyčíst z grafu č. 1, je zřejmé, že objasněná kriminalita mládeže každoročně klesá. V roce 2004 bylo spácháno celkem 11 205 trestných činů, naproti tomu v roce 2014, tedy o deset později bylo trestných činů spácháno 4717, což je o 6488 trestných činů méně. Klesající tendenci můžeme vidět jak u dětských pachatelů, tak u pachatelů z řad mladistvých.

Graf č. 2 - Počet pachatelů

Celkem	9931	8995	8835	8957	8737	7433	5594	5606	4857	4190	3962
Mladiství	6197	5654	5808	6322	6014	5339	4010	4038	3486	2939	2593
Děti	3734	3341	3027	2635	2723	2094	1584	1568	1371	1251	1369
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014

Na grafu č. 2 je ukázán počet dětských a mladistvých pachatelů. I zde můžeme sledovat znatelný pokles. V roce 2004 bylo zaznamenáno celkem 9931 pachatelů kriminality mládeže a v roce 2014 jich bylo jen 3962.

a) Věkové rozložení kriminality

Již od prvních statistických analýz je známo, že kriminalita je převážně záležitostí mladých lidí. Německý kriminolog Kaiser uvádí, že obecně stoupá registrované kriminální zatížení jedince strmě až do věku 20 let a potom váhavě klesá.¹⁰

¹⁰ Zoubková Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 14

Věkové rozložení kriminality

Věk	0-15	15-18	18-24	24-30	30-40	40-60	60 a více
Pachatelé	8 824	10 549	32 886	23 316	27 525	24 541	1630
Procentuální podíl	7%	8%	26%	18%	21%	19%	1%

V tabulce můžeme vidět, že pachatelé ve věku do 24 let mají na celkové kriminalitě podíl 41 procent a 60 procent všech pachatelů jsou pachatelé ve věku do 30 let.

Na skutečnost, že kriminalita je převážně záležitostí mladých pachatelů, se shodují policejní statistiky i jiných států. Například statistiky SRN rovněž říkají, že kriminalita mladých osob do věku 25 let vykazuje vyšší procentuální podíl na celkové kriminalitě než podíl na demografické struktuře obyvatelstva.¹¹

Pro věkovou kategorii mládeže je při páčání kriminální činnosti dlouhodobě potvrzováno spolupachatelství, brutalita, devastace, nedokonalá příprava, použití nevhodných nástrojů, využití somatických znaků pachatele, mezi něž se řadí například vyšší rychlost, ohebnost, síla, nad rozumovou motivací převládá motivace emotivní, impulsivnost a při opakování trestné činnosti dochází k vyskytování podobných znaků. Třetina trestné činnosti dětí a mladistvých je registrována jako opakovaná.

¹¹ Zoubková Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 16.

Kriminalita mládeže je převážně záležitostí chlapců. Děvčata se kriminálního jednání dopouštějí daleko méně a v mnoha případech bez použití násilí. Páchají především podvody, krádeže a velký podíl nese kriminalita spojená s prostitucí a drogami.

5.2. Struktura kriminality mládeže:

Struktura vyjadřuje podíl jednotlivých druhů trestných činů na celkovém počtu všech trestných činů spáchaných na určitém území v konkrétním čase. Právě struktura kriminality zprostředkovává poznání kvality, z jakých druhů a forem se kriminalita skládá a též přibližuje jednotlivé skupiny pachatelů.

Páchání trestné činnosti mládeží bylo zjištěno ve všech druzích kriminality, ať už se jedná o trestné činy majetkové, násilné, mravnostní i hospodářské.

5.2.1. Majetková kriminalita

Nejvíce děti a mladiství páchají kriminalitu majetkovou. Majetková kriminalita představuje trestnou činnost, při které pachatel bez ohledu na způsob spáchání, formu vlastnictví majetku, vůči kterému jeho útok směřuje, ohrožuje, anebo se ho zmocní s cílem trvalého nebo dočasného užívání, přičemž konečným cílem pachatele je získání neoprávněného prospěchu pro sebe nebo jinou osobu.¹² V posledním desetiletí podíl mládeže na majetkové kriminalitě dosahoval v průměru 30 procent. Znamená to, že každý třetí až čtvrtý objasněný majetkový čin byl spáchán dětmi nebo mladistvými. Odborné publikace neuvádějí přesný důvod majetkové kriminality mládeže, ale přiklání se k obecným příčinám, jako jsou sociální rozdíly mezi mládeží, snaha o získání respektu v partě, prostředky pro obstarání alkoholu, drog, cigaret. Majetkové kriminality se velmi často dopouštějí patologičtí hráči. Mladí gambleři si peníze opatřují nejruznějšími způsoby. Představa výhry je zvláště pro děti tak lákavá, že odmítají respektovat

¹² Vráblová Miroslava. *Kriminologické a trestnoprávní aspekty trestné činnosti mládeže*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2012. ISBN 978-80-7380-371-1. s. 89

skutečnost, že peněžní vklad hráčů do hry musí několikanásobně převyšovat možný zisk provozovatelů automatů.¹³

Poškozování majetku sprejery a mladými vandaly ve dvojicích a skupinách má na celkové kriminalitě menší podíl, ale způsobuje vysoké majetkové škody a mnohdy poškozují i umělecké hodnoty.¹⁴

Majetkovou trestnou činnost můžeme dělit do tří kategorií. První skupinou jsou trestní činy, které směřují k obohacení pachatele, jsou to tzv. obohacovací trestné činy. Řadíme sem zejména krádeže, podvody a zpronevěry. Druhou kategorií jsou takové trestné činy, pro něž je charakteristické jednání, které má za cíl poškození. Spadají sem trestné činy poškozování věřitele, poškozování cizí věci či zneužívání vlastnictví. Třetí a zároveň poslední kategorii představuje podílnictví. Pachatel zde využívá trestné činnosti páchané jinou osobou.

Nejvíce páchanou majetkovou kriminalitou jsou krádeže. Ty jsou dokonce nejfrekventovanějším trestným činem páchaným dětmi do 15 let. Trestný čin krádeže upravuje § 205 TZ. Policejní statistiky dělí krádeže na dva typy, a to na krádež vloupáním a krádež prostou. Mezi krádeže vloupáním řadíme například krádež vloupáním do obchodů, restaurací, bytů, víkendových chat a další. Druhou skupinu, tedy krádeže prosté tvoří krádeže osobní, krádeže automobilů, krádeže věcí z automobilů atd. Dle statistik Ministerstva vnitra bylo v roce 2014 spácháno nejvíce právě majetkové kriminality, kdy bylo spácháno 1702 trestných činů. Z toho 353 činů byly krádeže vloupáním a 336 krádeže prosté.

Druhým nejčastěji páchaným trestným činem je poškození cizí věci dle § 228 TZ. V letech 2000 - 2009 bylo spácháno celkem 4462 skutků naplňujících skutkovou podstatu trestného činu poškození cizí věci. Oproti krádežím je výskyt tohoto trestného činu několikanásobně nižší.

¹³ Zoubková Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 27

¹⁴ Zoubková Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 29

Majetková kriminalita mládeže se vyznačuje vysokou neobjasněností. Za posledních deset let bylo každoročně objasněno asi 20 procent případů majetkových trestných činů. Vysoká latence je charakteristická hlavně pro kapesní krádeže a pro krádeže během jízdy v hromadném dopravním prostředku.

Majetková trestná činnost se podílí přibližně na 80% z celkové kriminality mládeže. Z policejních statistik jsou konkrétní nejčtenější činy následující: krádeže věcí z aut, krádeže aut, podvody, krádeže kol, vloupání do víkendových chat, vloupání do bytů nebo zpronevěra.

5.2.2. Násilná kriminalita

Násilnou kriminalitu kvůli svým velmi těžkým společenským následkům řadíme mezi kriminalitu nejzávažnější. Rozumíme jí činnost, jejíž významnou charakteristikou je fyzické poškození či usmrcení konkrétní osoby, eventuálně přítomnost záměru takový následek způsobit.¹⁵ Násilná kriminalita vychází ze způsobu spáchání trestného činu. Jedná se o pojem kriminologický. Násilím se rozumí použití fyzické síly k působení na vůli člověka s cílem překonat kladený nebo očekávaný odpor anebo mu zamezit, může směřovat proti člověku i věci.¹⁶ Tento kriminologický pojem zahrnuje rozsáhlé spektrum kriminálních jednání od domácího násilí přes pouliční kriminalitu až po brutální vraždy. Trestní zákon pojem násilí nedefinuje. Nejčastějšími činy násilné kriminality jsou loupež a ublížení na zdraví. Mezi další početné trestné činy řadíme vydírání. Nejčastěji jde o loupežné přepadení na ulici, v prodejnách, restauracích, barech nebo hernách. Násilná trestná činnost mládeže má své specifické rysy, kterými se liší od násilné trestné činnosti dospělých. Pro mládež je typické skupinové páchaní trestných činů, kdy je pachatel k násilnému aktu podporován ostatními členy skupiny. Dalším charakteristickým rysem je spáchání takového činu za použití velkého množství brutality. Děti a mladiství ke svému činu často používají zbraň, kterou kompenzují nedostatek fyzické síly.

¹⁵ Machanová Šárka. Trestná činnosti mládeže a páchaná na mládeži. [online]. 25. 11. 2011 [cit. 2015-11-28]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/191540-Sarka-machanova-trestna-cinnost-mladeze-a-pachana-na-mladezi.htm.s.24>

¹⁶ Machanová Šárka. Trestná činnosti mládeže a páchaná na mládeži. [online]. 25. 11. 2011 [cit. 2015-11-28]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/191540-Sarka-machanova-trestna-cinnost-mladeze-a-pachana-na-mladezi.htm.s.25>

Násilná kriminalita se u dětí a mladistvých často projevovává nejrozličnějšími formami vydírání. Nejčastěji se tyto formy násilného chování vyskytovaly ve školním prostředí nebo na internátech. Šlo o tzv. případy šikanování s velkou mírou brutality. Nejméně početnou skupinou násilných trestných činů jsou vraždy.

Základními příčinami násilného chování mládeže jsou dle odborníků dědičnost, poškození mozku, úraz. Ovlivňovat ho však mohou i jiné faktory, jako ekonomická nerovnost, drogová závislost, významný vliv má rodina nebo média. Řada poznatků prokazuje, že násilí páchané na dětech v rodinách přímo podněcuje násilné chování dítěte bez ohledu na další vlivy.¹⁷ Rozložení násilné kriminality ve společnosti není rovnoměrné a záleží na charakteristických rysech pachatelů, jako je pohlaví, věk, bydliště, vzdělání, sociální status apod.

Trestný čin loupeže má dle Hendrychova slovníku dva objekty, a to osobní svobodu a majetek, jehož se chce pachatel pohrůzkou bezprostředního násilí nebo násilím zmocnit. Loupeže se převážně dopouštějí chlapci, dívky se účastní pouze jako pozorovatelky aktu. Pachatelem je nejčastěji osoba, která nenavštěvuje žádný učební obor a není zaměstnaná.

Druhou zásadní násilnou trestnou činností je úmyslné ublížení na zdraví. Ač je násilná kriminalita ve většině případů doménou mužů, u úmyslného ublížení na zdraví je počet pachatelů mužů a žen skoro vyrovnán. Pachatelé tohoto trestného činu většinou nemají dokončené vzdělání. Ublížení na zdraví je ve většině případů spácháno mladistvým. Dle statistik Ministerstva vnitra bylo v roce 2014 spácháno 565 trestných činů spadajících pod násilnou kriminalitu. Nejčastějším trestným činem v tomto roce bylo úmyslné ublížení na zdraví, kdy bylo spácháno 225 činů.

Na druhém místě se dle statistiky objevila loupež se 167 skutky, následovalo vydírání s 59 skutky. U mládeže pozorujeme čím dál větší stupeň brutality, a to někdy až nepochopitelné.

¹⁷ Machanová Šárka. Trestná činnosti mládeže a páchaná na mládeži. [online]. 25. 11. 2011 [cit. 2015-11-28]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/191540-Sarka-machanova-trestna-cinnost-mladeze-a-pachana-na-mladezi.html>. s. 25.

5.2.3 Mravnostní kriminalita

Jako hlavní znak mravnostní kriminality můžeme vidět určitou souvislost trestného činu s pohlavním pudem. Mravnostní trestné činy dělíme do dvou kategorií. První kategorií je sexuální kriminalita, která se specifikuje sexuální aktivitou a to ukájením pohlavního pudu formami, které jsou v naší společnosti nepřijatelné (trestné činy proti lidské důstojnosti - znásilnění, pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými, sexuální vydírání). Tyto trestné činy narušují nejen svobodu a důstojnost jedince, ale i zdravý mravní vývoj mládeže. Druhou kategorií je sexuální aktivita spojená s prostitucí. Zde se jedná o činy, které hrubě narušují občanské soužití. Jedná se například o kuplířství, obchodování se ženami a jiné. U této kategorie hraje hlavní roli zisk peněz cestou uspokojení sexuálních potřeb jiného jedince.¹⁸

Mravnostní kriminalita dosahovala v roce 2002 pouze 0,6% z celkového počtu registrované kriminality, ale právě tento druh kriminality se vyznačuje vysokou latentí. Největší podíl na mravnostní kriminalitě mají trestné činy pohlavního zneužívání a to ve 49,4% a trestné činy znásilnění v 31,9%. V posledních letech můžeme trend této kriminality označit za stagnující.¹⁹

5.2.4 Hospodářská kriminalita

Hospodářská kriminalita směřuje proti hospodářskému řádu a jeho celkovému fungování. Objevuje se zde podobnost s kriminalitou majetkovou, kdy základním rozdílem mezi těmito druhy kriminalit je závažnost způsobených škod a charakteristika pachatele. U hospodářské kriminality se ve většině případů setkáváme s pachatelem s vyšším společenským statutem a vzděláním.

Tento druh kriminality zásadním způsobem ovlivňuje kvalitu života společnosti, neboť jsou v její kompetenci základní příjmové složky státu, jejichž ohrožení zpochybňuje dlouhodobé a kvalitní fungování státního mechanismu. Pachatelé dopouštějící se hospodářských trestných činů jsou dvojího typu. Prvním typem

¹⁸ Bouřa Václav. *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Vyd.1, 2007. ISBN 978-80-7368- 309 - 2. s. 105.

¹⁹ Novotný Oto, Zapletal Josef. *Kriminologie 2. vyd.*. Praha: Aspi, 2004. ISBN 80-735- 7026 -2. s. 451.

jsou ti pachatelé, kteří se dopouštějí trestného činu z nutnosti, např. snaha o udržení firmy. Druhým typem pachatelů jsou ti, kteří jsou motivováni pokušením a potřebou riskovat. Tuto kategorii můžeme také nazývat jako kriminalitu z blahobytu. Ze statistik však vyplývá, že tento typ kriminality se vyskytuje nejméně.

Především se jedná o trestné činy: zneužívání pravomoci veřejného činitele, přijímání úplatku, podplácení, poškozování věřitele, neoprávněné podnikání a jiné.

5.3 Nárůst nebo úbytek

Je obecně známo, že kriminalita u nás po roce 1989 začala stoupat. V devadesátých letech došlo k dramatickému nárůstu kriminality a nárůst kriminality spáchané mládeží byl ještě větší. Kriminalita mládeže stoupla z 15 procent podílu na objasněné kriminalitě na 20 procent. Každý pátý objasněný trestný čin byl spáchán mládeží do 18 let věku. Vzrůstající trend přetrvával až do roku 1995. Ročně v průměru stoupl počet spáchaných skutků o 10 000 skutků. I v počtu nejmladších pachatelů došlo v devadesátých letech k nárůstu procentuálního podílu. V roce 1997 kriminalita opět stoupla a přesáhla hranici 400 000 evidovaných trestných činů, což je v České republice vůbec nejvyšší zaznamenaná hodnota. Tento jev můžeme chápat jako souvislost s uvolněním mocenské kontroly ve společnosti, kdy si příchod demokracie mnoho lidí vyložilo jako právo dělat si, co chtějí. Avšak od přelomu tisíciletí můžeme spatřovat určitou stagnující tendenci a v některých typech kriminality dokonce někdy až značný úbytek trestných činů.

6. Trestní odpovědnost mládeže:

Dle současné právní úpravy České republiky můžeme trestní odpovědnost rozdělit do tří kategorií, dle tělesného a duševního vývoje člověka.

1. Absolutní trestní neodpovědnost - zde se předpokládá nedostatek určovacích a rozpoznávacích schopností, jedná se o věk dítěte mladšího 15 let. Hovoříme zde o nevyvratitelné právní domněnce nepřičetnosti.
2. Relativní trestní odpovědnost - ta platí při posuzování trestní odpovědnosti mladistvých, podmínkou je zde jejich rozumová a mravní vyspělost.
3. Plná trestní odpovědnost - ta nastává u dospělých osob překročením věku osmnácti let. Neodpovědnost zde může nastat v případě duševní poruchy. Některé osoby blízké věku mladistvých lze posuzovat podobně jako mladistvé, pokud je zde předpoklad, že jejich vývoj nebyl plně ukončen, věk blízký věku mladistvých je obecnou polehčující okolností.²⁰ Podle obecného trestního práva je základem trestní odpovědnosti trestný čin (protiprávní čin, jehož znaky stanoví zákon) a sankce (tresty a ochranná opatření).²¹ Trestní odpovědnost mladistvých vychází z této koncepce, základními prvky jsou tudíž provinění a sankce nazývaná opatření.

Provinění je protiprávní čin spáchaný mladistvým, protiprávní čin spáchaný osobou mladší 15 let je nazýván čin jinak trestný. Samotné znaky provinění, činu jinak trestného nenajdeme v Zákoně o soudnictví ve věcech mladistvých, ale jsou upraveny v TZ. Mezi formální znaky provinění patří znaky skutkové podstaty, jako jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka a protiprávnost. Tedy dosažení určitého věku, přičetnost, rozumová a mravní vyspělost, jednání, jeho následek a zavinění.

Právní úprava vychází z předpokladu, že trestní odpovědnost mladistvého je na místě, pokud je pachatel schopen rozlišit správné jednání od nesprávného, pochopit následky svého jednání, být schopen své jednání usměrnit a nést za spáchaný trestný čin odpovědnost. Jedná se o relativní trestní odpovědnost, kdy

²⁰ Jelínek J. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010. s. 195-197.

²¹ Ustanovení §12, §13, §36 zákona č. 40/2209 Sb., trestní zákoník, ve změnách pozdějších předpisů.

mladiství jsou trestně odpovědní za své jednání v závislosti na dosaženém stupni svého mravního a rozumového vývoje, nikoli pouze dovršením zákonem stanoveného věku, jako je tomu u absolutní trestní odpovědnosti.²² Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný.²³

6.1. Věk

Počátek trestní odpovědnosti je absolutní a k jejímu naplnění stačí pouze dosažení stanoveného věku. Další podmínky, jako je duševní či mravní zralost, jako je tomu u podmíněné odpovědnosti, se nevyžadují. Trestní odpovědnost mladistvého začíná dnem, který následuje po dni, kdy dovršil patnáct let věku, a končí v den dovršení osmnáctého roku věku. To znamená, že pokud osoba spáchá trestný čin přesně v den svých patnáctých narozenin, ještě není trestně odpovědná. A obdobně, pokud osoba spáchá trestný čin v den svých osmnáctých narozenin, je trestně odpovědná ještě jako mladistvá. V případě, že se jedná o trestný čin, který trvá delší dobu, např. u pokračování v trestné činnosti nebo u hromadného TČ, nelze mladistvého činit trestně odpovědným za tu část, které se dopustil ještě před dosažením patnácti let věku. Pokud ovšem pachatel jednání, které se skládá z více skutků nebo spočívá v udržování protiprávního stavu, ukončil až po dosažení osmnáctého roku věku, je trestně odpovědný podle obecných zásad, nikoli jako mladistvý.

Fiktivní nabytí zletilosti pro trestně právní odpovědnost z hlediska hmotněprávního nemá žádný význam. Pachatel se vždy posuzuje podle svého matrikového, skutečného věku, který je zapsán v matrice.

Minimální věková hranice trestní odpovědnost je tedy v České republice stanovena na dovršení věku patnácti let. Ve většině zemí se tato hranice pohybuje mezi čtrnáctým a šestnáctým rokem věku. Jsou však i státy, kde je spodní hranice trestní odpovědnosti nižší.

²² Zoubková Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk s.r.o., 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 111.

²³ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-849-9. s. 7.

Počátek trestní odpovědnosti v mezinárodním srovnání

Název státu	Věk
Severní Irsko	7
Švýcarsko	7
Velká Británie	8
Turecko	11
Kanada	12
Nizozemí	12
Francie	13
Řecko	13
Chorvatsko	14
Itálie	14
Rakousko	14
Rusko	14
Spolková republika Německo	14
Česká republika	15
Dánsko	15
Norsko	15
Slovensko	15
Polsko	16
Španělsko	16
Portugalsko	16

Otázka snížení hranice trestní odpovědnosti byla během posledních let často diskutována. Opakovaně se jí zabýval Institut pro výzkum veřejného mínění, kdy ve výzkumech prováděných v roce 2000 by snížení věkové hranice trestní odpovědnosti podpořila nadpoloviční hranice všech respondentů.²⁴

Marešová, která je zastánkyní snížení věkové hranice trestní odpovědnosti poukazuje na to, že ve většině evropských zemí je věková hranice nižší než 15 let. Obhájcí snížení argumentují tím, že tělesná i duševní vyspělost mládeže je rychlejší. Úvahy o snížení hranice trestní odpovědnosti mládeže však vláda odmítla.

²⁴ Marešová Alena. *Trestní právo*. Praha: 1997. ISBN 1211- 2860. s. 12-17.

Skupina mladých dospělých by měla být, až na výjimky u závažných trestných činů, stejně trestně odpovědná jako mladiství. Tímto způsobem se sleduje snížení rizika další kriminalizace. U mladých dospělých se již použije označení trestného činu.

6.2. Příčetnost

Pro posuzování příčetnosti mladistvých platí ustanovení § 26 TZ. Trestní zákoník vymezuje příčetnost negativně, stanovuje výčet odchylek od pravidelného stavu. Hovoří tedy o tzv. nepřičetnosti. Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.²⁵ Trestat osobu, která tyto vlastnosti nemá, by bylo nesprávné a neúčelné.²⁶ Příčetnost se předpokládá, kdežto nepřičetnost se musí prokazovat.²⁷ Příčetností se rozumí způsobilost být pachatelem trestného činu, schopnost chápat význam svého jednání a své jednání ovládat. Můžeme ji rozdělit na dvě složky a to:

- 1) **schopnost rozumovou, rozpoznávací**
- 2) **schopnost ovládací**

První podmínkou nepřičetnosti je tedy duševní porucha. Jedná se o jakousi odchylku od normy běžného stavu zdraví. Trestním zákoníku v § 123 je uvedeno, že se může jednat i o hlubokou poruchu vědomí, mentální retardaci, těžkou sociální poruchu osobnosti nebo jinou těžkou duševní nebo sexuální odchylku. Mezi duševní poruchy jsou řazeny i duševní nemoci.

Druhou podmínkou nepřičetnosti je nedostatek schopnosti rozpoznávací nebo ovládací. Tyto podmínky jsou uplatňovány alternativně, stačí, když platí jedna z nich. Oba tyto nedostatky musí být způsobeny duševní poruchou a je zde mezi nimi nutná příčinná souvislost. To znamená, že samotná existence duševní poruchy v době spáchání trestného činu nestačí k vyslovení nepřičetnosti. Je nutné prokázat její vliv na rozpoznávací nebo ovládací schopnosti pachatele.

²⁵ Ustanovení § 26 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 194-196.

²⁷ Jelínek J. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010. s. 186-189.

Vedle nepřičetnosti ještě existuje zmenšená přičetnost. Podle ustanovení § 27 TZ je zmenšeně přičetný ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání.²⁸ Od úplné nepřičetnosti se liší tím, že rozpoznávací nebo ovládací schopnost je pouze podstatně snížena. Pachatel trpící zmenšenou přičetností není zbaven trestní odpovědnost, pouze je proti němu postupováno zvláštním způsobem.

6.3. Rozumová a mravní vyspělost

Rozumová a mravní vyspělost vychází z normálního nikoli patologicky opožděného duševního vývoje jedince. Tvoří určitý předěl mezi trestní odpovědností a trestní neodpovědností dítěte mladšího 15 let. Stupeň vývoje je u každého člověka odlišný a fyzický vývoj nemusí odpovídat vývoji psychickému. Každý mladistvý je ovlivněn prostředím, ve kterém vyrůstá, rodinou, genetickými dispozicemi, výchovou, vzděláním. Zanedbání výchovy může mít za následek opožděný vývoj jedince i v případě, že jedinec netrpí žádnou duševní chorobou či poruchou. V případě nedostatečné zralosti mladistvého, která vede, až ke spáchání deliktu, je možné nevyvodit trestní odpovědnost.

Rozumová a mravní vyspělost zahrnuje dvě základní složky, které se navzájem prolínají a ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého jeden celek.

Jedná se o:

- 1) složku rozumového vývoje**
- 2) složku mravního vývoje**

Složka rozumového vývoje zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní jeho myšlení.²⁹ Složka mravního vývoje zahrnuje proces, v němž si osobnost mladistvého osvojuje normy chování, které platí v daném období ve společnosti.

²⁸ Ustanovení § 27 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁹ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015 s. 28.

Rozumovou a mravní vyspělost je třeba vykládat ve vztahu k obvyklému vývoji dospívání. Dospívání je ale proces vysoce individuální a neprobíhá u každého jedince stejně. Lze stanovit hranici trestní odpovědnosti na 15 let, kdy je zpravidla jedinec natolik zralý, že disponuje dostatečnou rozumovou a mravní vyspělostí. Nelze ale vyloučit, že určitý specifický jedinec v důsledku vývojového opoždění, tuto vyspělost nemá. Mladistvý je zásadně trestně odpovědný, pokud však v době spáchání činu nedosáhl určitého stupně rozumové a mravní vyspělosti, může být po posouzení znalci trestní odpovědnost vyloučena.³⁰ V případě pochybností je potřeba dle § 58 odst. 1 ZSM přivolat dva znalce. Jednoho znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se zaměřením na dětskou psychiatrii. Druhého z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky. V případě, že znalec uzná, že mladistvý nedosáhl takovým způsobem tohoto vývoje a značně se odlišuje od ostatních stejně starých vrstevníků, je možné rozhodnout a nevyvodit trestněprávní důsledky.

V této souvislosti je třeba zmínit usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 1069/2006, které obsahuje právní větu: Úroveň rozumové a mravní vyspělosti, jež je požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 ZSM jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou složek (nikoli izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétním zjištěním je na místě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudků znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě psychologie.³¹ V praxi není přibírání znalců paušální, nýbrž znalci mají být přibírání jen tehdy, když na základně výsledků dokazování jsou pochybnosti o duševní zralosti nebo plné vyspělosti pachatele.

³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 TDO 1069/2006.

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 TDO 1069/2006

7. Právní úprava

Kriminalita mládeže je momentálně upravována v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „ZSM“). První neoficiální úprava vznikla již v roce 2000. Návrh zákona byl poté schválen parlamentem v roce 2003, účinný je od 1. 1. 2004. Tento zákon vyplňuje mezeru, která vznikla v 50. letech, kdy bylo zcela odstraněno samostatné trestní soudnictví mládeže. Důvodem nové samostatné úpravy je také nutnost reagovat na vývoj kriminality mládeže související s měnícím se sociálním rozvrstvením a změnami hodnot ve společnosti, chybějícími morálními principy ve výchově a s rozvojem médií.

Z historického pohledu nejde o první zákon, který se zabývá kriminalitou mládeže, první zákon o soudnictví nad mládeží byl přijat již v roce 1928 po rozpadu Rakouska-Uherska. V nově vzniklém Československu byla tato oblast trestního práva upravena zákonem č. 48/1931 Sb. z. a. n., o trestním soudnictví nad mládeží. Tento zákon vytvořil speciální trestní soudy mládeže jako součást obecné struktury soudů. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží platil až do roku 1950, kdy byl v podstatě bez náhrady zrušen, a ustanovení týkající se mládeže byla včleněna do nového trestního zákona. K zásadní změně došlo až po přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Předmětem úpravy tohoto zákona je úprava trestní odpovědnosti mládeže, ukládání opatření za protiprávní činy, řízení ve věcech mládeže a výkon těchto opatření. Jedná se o komplexní úpravu hmotněprávních a procesních aspektů trestání mládeže včetně vymezení sankcí, které je možné mládeži za protiprávní činy uložit.³² Zákon vymezuje rozdíly speciální právní úpravy mládeže od úpravy v obecných předpisech, zejména v trestním zákoníku. Nově je vytvořen systém specializovaných soudů mládeže. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se opírá o prvky restorativní justice, která nahlíží na spáchaný čin jako na konflikt mezi poškozeným a pachatelem. Díky tomuto prvku dochází k větší angažovanosti ze strany poškozených do celého trestního řízení. Objevují se systémy možných

³² Ustanovení § 4 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

opatření zahrnujících i odklony, které mají za úkol odklonit řízení mimo hlavní líčení. Obecně zde platí, že v řízení ve věcech mládeže mají přednost postupy přispívající k předcházení trestné činnosti před opatřeními represivní povahy. Dále se zákon opírá o respektování doporučení závazných mezinárodních dokumentů, diferenciaci dětí a mladistvých, neformálnost řízení a úzkou spolupráci justičních orgánů s institucemi probační služby a sociální péče.

Klíčovou roli zde hraje snaha zacházet s mladistvými pachateli způsobem, který odpovídá jejich rozumové a mravní vyspělosti a zvláštnostem páchané trestné činnosti. Tomu odpovídá i pojetí tzv. relativní trestní odpovědnosti mládeže, kdy mladistvý, který dosáhne věku 15 let, který je přičetný, ale není dostatečně rozumově nebo mravně vyspělý, nebude za svou deliktní činnost trestně odpovědný.

Významnou zvláštností tohoto zákona je zvýraznění ochrany osobních údajů, kdy je potřeba chránit osobní údaje a soukromí osoby, proti níž se řízení vede, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy.

Zákon vychází z řady obecných principů zakotvených v trestněprávních normách.³³ Ve vztahu k obecnému trestnímu právu je ale normou speciální. Jestliže zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje speciální úpravu, použije se podle povahy věci některého ustanovení obecné normy. Subsidiární použití obecných předpisů je možné v různé velké míře.

7.1. Nedostatky předchozí úpravy:

Do přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže byla hmotněprávní i procesně právní úprava trestání mládeže upravena jen jako výjimka z obecné úpravy.

Důvodová zpráva k návrhu zákona poukazovala především na tyto nedostatky.³⁴

- nedostatečná diferenciacie trestní odpovědnosti mladistvých - nebyl zohledňován vývoj, povaha a projevy jimi páchané trestní činnosti,

³³ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 45.

³⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, staženo 20. 12. 2015, ASPI

- nebyly speciálně upraveny zákonné podmínky pro odlišení procesních postupů, včetně uplatňování odklonů,
- nedostatečné vymezení zvláštností postupů při výkonu trestů a ochranných opatřeních mladistvých,
- nedostatečná ochrana postavení mladistvého, jeho osobnosti a soukromí,
- nevyhovující úprava vazby,
- nedodržování ustanovení o výjimečnosti společného řízení proti mladistvému a osobě starší osmnáct let,
- nerespektování specializace orgánů činných v trestním řízení na trestné věci mladistvých,
- nebyla v dostatečné míře zajištěna spolupráce s probační a mediační službou,
- v dostatečné míře nebyla vymezena kategorie mladých dospělých,
- nebyla dodržována zásada pomocné úlohy trestní represe.

Východiskem nové právní úpravy trestání mladistvých byla nová koncepce trestání, která sleduje jiný pohled na účel trestu. Jedná se o restorativní justici, která na rozdíl od justice retributivní nestaví trest jako formu odplaty společnosti za nezákonné chování, nýbrž upřednostňuje zájmy poškozeného a reintegrace mladistvého pachatele. V restorativní justici již trestný čin není chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem, ale nahlíží se na něj jako na újmu způsobenou jednotlivci jednotlivcem. Jako na sociální konflikt mezi pachatelem a obětí. Z pachatele se tudíž stává motivovaný objekt, který svou snahou může změnit či zmírnit dopad svých činů. Významným požadavkem však zde je, aby si uvědomil svou vinu a důsledky, které z ní vyplývají.

Pozornost je zde upírána na nápravu nespravedlnosti způsobené zločinem. To znamená, že za účinná a spravedlivá se považují pouze ta opatření, která vedou k narovnání mezi obětí a pachatelem. K provedení narovnání je nezbytné, aby oběti byly ochotné vstoupit do kontaktu s pachatelem a po odčinění škody jej přijmout zpět mezi sebe. Tato koncepce je tedy chápána jako úsilí po obnovení trestným činem narušeného systému chráněných hodnot a sociálních vztahů.

Restorativní justice zároveň zdůrazňuje spravedlivou reakci společnosti na trestný čin. Společnost se zde nezříká spoluodpovědnosti za chování pachatele a

vyvozuje důsledky z toho plynoucí jak pro něj, tak pro řešení problémů dalších zúčastněných osob. Restorativní justice je na rozdíl od retributivní justice tedy zaměřena do budoucnosti.³⁵

7.2. Základní zásady trestního řízení ve věcech mladistvých dle ZSM:

Základní zásady řízení jsou obecné postuláty, na kterých daná právní úprava stojí. Představují závazná výkladová pravidla. Základní zásady právní úpravy trestání mladistvých jsou upraveny v § 3 ZSM. Jsou zde upraveny zásady trestního práva hmotného, ale i procesního. Tyto zásady, které jsou zde zpracovány komplexněji než v jiných právních předpisech, byly formulovány s využitím zkušeností potvrzených kriminologickými výzkumy, poznatků z komparativní analýzy zahraničních trestněprávních předpisů spolu se zohledněním požadavků plynoucích z mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána, a navazují i na tradice prvního československého zákona o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb.³⁶ Zásady zakotvené v § 3 ZSM lze rozdělit na obecné zásady trestního práva a základní zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Mezi obecné zásady můžeme zařadit např. zákaz retroaktivity k tíži pachatele, zásadu právní jistoty, zásadu presumpce nevinny, nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, zásada spravedlivého procesu a jiné. Dále rozeberu základní specifické zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

- **zásada preference alternativ k trestním opatřením** - zákon výslovně preferuje alternativní postupy a opatření zaměřené na sociální integraci mladistvých na úkor trestních opatření. V zákoně je stanoveno, že trestního opatření je možno užit jen tehdy, nevedlo-li by užití alternativ zjevně k naplnění účelu tohoto zákona,

³⁵ Válková, H.; Sotolář, A. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?. Trestní právo. 2000, č. 1, s. 4 - 11.

³⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, staženo 20. 12. 2015

- **zásada restorativní justice** - podstata této zásady je obnovení trestným činem narušených vztahů. Dbá se na výchovný a preventivní účinek.
- **zásada přiměřenosti ukládaného opatření** - opatření je ukládáno na základě individualizace osobnosti konkrétního pachatele a spáchaného činu. Vždy je třeba přihlížet k tomu, komu je opatření ukládáno a ke stupni společenské škodlivosti spáchaného činu. Nepřiměřenost uloženého opatření může vést k opačnému efektu. Osobnost pachatele je charakterizována zejména věkem, mravní a rozumovou vyspělostí, zdravotním stavem i sociálními poměry. Zákon přímo v ustanovení § 55 ZSM ukládá orgánům činným v trestním řízení zjišťovat u mladistvého jeho poměry.
- **Zásada ochrany soukromí a osobnosti mladistvého** - řízení s mladistvými je neveřejné a všechny osoby, které přijdou do styku s údaji ohledně mladistvého, jsou vázány mlčenlivostí. Zvýšená ochrana soukromí mladistvého je zavedena z důvodu nebezpečí stigmatizace mladistvého a zabránění dalších negativních projevů spojených s publicitou případu. S touto zásadou je spojována také zásada presumpce nevinny.
- **Zásada zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých** - hlavně s přihlédnutím k věku dětí a mladistvým a jejich psychickému vývoji je nutné na jimi spáchaný trestný čin rychle a adekvátně reagovat, aby byl jejich další vývoj co nejméně ohrožen a nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy.
- **Zásada rychlosti řízení** - je třeba projednat a rozhodnout věc v řízení dle tohoto zákona bez zbytečných průtahů. Pouze rychlá a spravedlivá reakce na určité provinění může mít na mladistvého pachatele pozitivní vliv do budoucna.
- **Zásada aktivní účasti oběti na řešení věci** - celé řízení by mělo směřovat k náhradě škody poškozenému. Tato náhrada není nutná jen v penězích, je možné ji dohodnout i jiným způsobem.
- **Zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se zájmovými sdruženími občanů a osobami realizující probační program** - prvek spolupráce spočívá zejména ve vytvoření podmínek pro

individuální přístup k řešení jednotlivých věcí a k posílení k výchovnému působení v řízení ve věcech mladistvých. Soudci, státní zástupci, úředníci probační a mediační služby by měli být vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností, osobnostních předpokladů, patřičného vzdělání a bude jim poskytnuta speciální průprava v zacházení s mládeží.

8. Zánik trestnosti

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje speciální důvody zániku trestnosti provinění spáchané mládeží. Důvodem zániku trestnosti jsou okolnosti, které nastaly až po spáchání trestného činu, nejpozději však do pravomocného rozhodnutí soudu. Zánikem trestnosti zaniká také trestní odpovědnost mladistvého za spáchaný skutek.³⁷ U mladistvých s ohledem na specifika této věkové kategorie jsou důvody zániku trestnosti upraveny odlišně. Hovoříme zde o zvláštních ustanoveních o účinné lítosti a o promlčení trestního stíhání.

8.1. Účinná lítost:

Institut účinné lítosti je upraven v ustanovení § 7 ZSM, je to zvláštní ustanovení, podle kterého zaniká trestnost činu spáchaného mladistvým. Tento institut byl zaveden kvůli ochraně důležitých společenských zájmů, jichž se dosáhne tak, že se pachatelé slíbí beztrestnost, pokud vyhoví určitým požadavkům zákona. Není ovšem možné, aby bylo vyhověno těmto požadavkům v případě všech trestných činů. K zániku trestnosti provinění spáchaného mladistvým účinnou lítostí je nutné kumulativní splnění těchto podmínek:

- jedná se o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s maximální hranicí trestní sazby 5 let, a jedná se o činy, kde napravení škodlivého následku má větší význam než potrestání pachatele,

³⁷ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 427.

- mladistvý dobrovolně odstraní nebo napraví způsobený následek, nebo se o to alespoň pokusí (zejména náhrada škody)
- svým chováním projeví snahu po napravení důsledků, což se projevuje nejen snahou po napravení škody, ale i snahou po napravení sebe sama, základním předpokladem účinné lítosti je i doznání,
- jeho čin nemá trvale nepříznivé následky pro poškozeného nebo pro společnost, nepříznivými následky se rozumí škoda materiální, ale i nehmotná újma

Doznání k činu a napravení jeho důsledků musí být dobrovolné. Toto svobodné rozhodnutí má představovat změnu postoje mladistvého k páčání trestné činnosti a nezáleží přitom na skutečnostech, které ho k tomu vedly. O dobrovolnost již nejde v čase, kdy je provinění odhaleno a mladistvý se jej snaží napravit jen z důvodu prozrazení, nebo vyčkává, jestli bude odhaleno, a pak teprve začne jednat.³⁸ Důležitým hlediskem uplatnění tohoto institutu je dobrovolné učinění kroků směřujících k odčinění způsobeného následku. Zákonodárce blíže nespécifikoval, jakým způsobem má být následek odčiněn, tudíž bude záviset na okolnostech jednotlivého případu. Kroky podniknuté mladistvými však musí směřovat k napravení následku v celém rozsahu. Nicméně zákon zde nepožaduje, aby se napravení podařilo, postačuje zde pouze snaha.

Výčet podmínek nutných k zániku trestnosti provinění mladistvého pachatele je formulován kumulativně. Je tedy nutné splnění všech zákonem daných podmínek. K hodnocení těchto podmínek je nutné přistupovat trochu volněji, a to tak, že je třeba ponechat určitý prostor pro volnou úvahu soudu nebo státního zástupce. Stejně tak je nezbytné zvažovat zájmy chráněné skutkovými podstatami provinění a zájmy ochrany společnosti. V tomto kontextu se nelze obejít bez určité prognózy dalšího chování pachatele.

³⁸ Šámal P., Válková H., Sotolář A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2007. s. 69-75.

Ve vztahu k užití institutu účinné lítosti platí, že má přednost před odklony nebo jinými postupy. V jejím důsledku totiž trestní odpovědnost zanikne. V případě, že nedojde ke splnění všech důvodů podmiňujících užití účinné lítosti, lze některé z pozitivních projevů chování mladistvého brát alespoň jako polehčující okolnosti ve smyslu § 41 písm. j), k) trestního zákoníku.

8.2. Promlčení trestního stíhání:

Promlčení je dalším důvodem, který vede k zániku trestnosti provinění spáchaným mladistvým. Institut promlčení je založen na domněnce, že mladistvý pachatel se již po uplynutí promlčecí doby napravil, a tudíž není důvod k ukládání sankcí. S vzrůstajícím časem od spáchání provinění se snižuje společenská potřeba reakce na provinění, zapomíná se na něj, a tím se i snižuje jeho společenská škodlivost. Potrestání by tak ztrácelo smysl a bylo by v rozporu s účelem promlčení.³⁹

Promlčecí doba začíná běžet od okamžiku spáchání trestného činu. Promlčecí doby v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže jsou výrazně kratší než v obecné zákonné úpravě, neboť u mladistvého pachatele je velmi důležitá včasná reakce na jeho protiprávní čin. Délky promlčecí doby jsou odstupňovány dle závažnosti provinění a jsou vyjádřeny prostřednictvím výše trestní sazby. Promlčecí doba pro provinění, na které trestní zákon stanoví výjimečný trest, je deset let. Pokud horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně deset let, je promlčecí doba pět let a tři léta u ostatních provinění. Ohledně počátku, stavění a přerušování promlčecí doby platí ustanovení trestního zákona. Trestnost provinění se nepromlčuje, pokud tak stanoví trestní zákon.⁴⁰

³⁹ Šámal P., Válková H., Sotolář A.. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2007. 79-83.

⁴⁰ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 431.

9. Řízení ve věcech mládeže

Trestní řízení proti mladistvému sleduje určitý účel, jímž je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, náležitě skutek objasnit a postavit pachatele před soud, který rozhodne o jeho vině, či nevině. V případě shledání pachatele vinným mu uloží výchovné, ochranné či trestní opatření.

V řízení proti mladistvému je třeba brát zřetel na to, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování trestních věcí bylo svěřeno osobám, jejichž znalost problematiky výchovy mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení. Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službou ČR. V tomto řízení je požadována speciální průprava pro zacházení s mládeží pro soudce, státní zástupce, policejní orgány a pracovníky Probační a mediační služby. Jejich znalosti a životní zkušenosti mají vést k výchovnému působení na mladistvé.

Řízení proti mladistvému je upraveno v dílu 7 hlavy II části první ZSM v § 36-§ 88 a subsidiárně pak v ustanoveních trestního řádu. Procesní ochrana dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže není neomezená. V ustanovení § 73 jsou stanoveny určité případy, kdy je vyloučeno použití ustanovení o trestním řízení dle tohoto zákona. Ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže se nepoužije v následujících případech:

- a) v řízení o proviněních, která obviněný spáchal jednak před dovršením 18 let věku, jednak po dovršení 18 let věku, jestliže trestní zákon na čin spáchaný po dovršení 18 let věku stanoví trest stejný nebo přísnější,
- b) bylo-li zahájeno trestní řízení až po dovršení 19 let věku mladistvého.

Spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí má vést ke kvalitnímu zjištění skutkového stavu a projednání věci. Díky práci OSPOD a jeho znalosti poměrů mladistvého mohou být přesně zjištěny okolnosti spáchaného provinění a důvody, které mladistvého ke spáchání vedly. Aktivní spolupráce soudu a orgánu sociálně-právní ochrany dětí je naprosto stěžejní pro úspěšné naplnění účelu řízení.

Spolupráce s Probační a mediační službou je obdobně důležitá jako spolupráce s OSPOD. Pracovníci PMS většinou přebírají péči o nezletilého v rámci ukládaného dohledu, pomáhají při sjednání dohod o náhradě škody a výchovně působí na mladistvého. PMS působí výchovně hlavně z hlediska trestněprávně-preventivního působení, zejména řeší konflikt mladistvého s poškozeným.

Specifikem tohoto typu řízení je snaha o přijetí takových opatření, která úspěšně přispějí k prevenci k další kriminální činnosti, k začlenění pachatele do společnosti a k nalezení si vhodného společenského uplatnění. Jak již bylo několikrát řečeno rozumový a mravní vývoj mladistvého ještě není zcela ukončen, a tudíž je pro něj důležité, aby si uvědomil dosah a následky svého činu a přispěl k odstranění jejich následků. Opatření ukládaná mladistvému pachateli směřují více do budoucna než je tomu u trestů ukládaných dospělým pachatelům.

9.1. Příslušnost orgánů činných v trestním řízení mladistvého

Problematika příslušnosti orgánů činných v trestním řízení není v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže komplexně upravena, a proto se musí čerpat i z trestního řádu a jiných podzákoných právních předpisů. Právní teorie rozlišuje příslušnost věcnou, místní a funkční.

Místní příslušnost soudu je na rozdíl od dospělých pachatelů upravena primárně tak, že příslušným k projednání věci je ten soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, zdržuje se, nebo kde pracuje. Díky této speciální příslušnosti by mělo být dosaženo toho, že budou nejuplněji zjištěny poměry mladistvého. Je dána větší šance, že všechna řízení s mladistvým bude řešit pouze jeden soud, který je obeznámen s poměry mladistvého z předchozího trestního řízení. Nelze-li místo bydliště, místo jeho zdržování se nebo místo jeho práce zjistit, určí se pak místní příslušnost soudu podle místa, kde bylo provinění spácháno. Nelze-li zjistit ani toto místo, postupuje se dle třetího kritéria, a to podle místa, kde provinění vyšlo najevo. Adresu, na níž je mladistvý sice trvale hlášen, ale na které se dlouhodobě nezdržuje, nelze považovat za jeho stálé bydliště. Soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý v současné době formálně „bydlí“ by zajisté nemohl nejlépe a nejsnáze zjistit okolnosti charakterizující osobu mladistvého a současně

dosáhnout požadovaného výchovného účinku. Protože ten bývá nejpůsobivější právě u toho soudu, v jehož obvodu bylo provinění spácháno, je zapotřebí za stávající situace upřednostnit druhé z výše uvedených zákonných hledisek. Přitom se jeví potřebné vzít zřetel i na požadavek rychlosti a účelnosti řízení a jemu korespondující zásadu procesní ekonomie.⁴¹

K místní příslušnosti pro mládež se vyjádřil i Krajský soud v Brně, který uvedl, že místní příslušnost pro mládež vychází z ustanovení § 88 písm. c) občanského soudního řádu. Toto ustanovení určuje místní příslušnost jen pro první úkon soudu. Je-li místní příslušnost již určena, zůstává určený soud nadále příslušným, i kdyby se změnily podmínky, které rozhodly o jeho příslušnosti. Změna jednou určené příslušnosti je v zásadě možná, jen postupem podle § 177 odst. 2 občanského soudního řádu.⁴²

Určitý průlom do pravidla zakotveného v § 37 ZSM představuje § 39 o postoupení věci, podle něž může být trestní věc mladistvého, vyžaduje-li to jeho prospěch, postoupena soudu, u něhož bude vedení trestního řízení vzhledem k dosažení jeho účelu nejlepší.

9.2. Provádění úkonů

Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a účel řízení. Vždy je nutné šetřit jejich osobnosti. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.⁴³ Úkony v řízení ve věcech mladistvých rozumíme všechny úkony, které provádějí orgány činné v trestním řízení ve všech stádiích řízení. Mezi úkony řadíme úkony provádění v přípravném řízení, úkony vykonávané před soudem, včetně úkonů vykonávacího řízení.

⁴¹ Rozsudek nejvyššího soudu sp. zn. 8 Td 41/2010

⁴² Více viz Usnesení Krajského soudu v Brně-soudu pro mládež ze dne 30. 12. 2004, sp. zn. 4 Rodo 17/2004, uveřejněno ve Sbírcce soudních rozhodnutí a stanovisek ročník 3/2006, pod č. 13

⁴³ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 89.

Osobami zúčastněnými na úkonech v řízení rozumíme všechny osoby, které mají právo či povinnost se takových úkonů zúčastnit nebo osoby, jichž se daný úkon přímo týká. V ustanovení § 1 odst. 2 ZSM je zakotven výchovný účel a význam řízení, který říká, že projednáváním činů mládeže se sleduje, aby se na pachatele užilo opatření, které nejlépe přispěje k individuální prevenci trestné činnosti a nalezení si společenského uplatnění.

V zákoně je dále uveden požadavek odbornosti a specializace orgánů činných v trestním řízení. Úkon musí být proveden orgány specializovanými na trestní řízení ve věcech mladistvých. Úkony, na kterých se účastní mladistvý, provede zpravidla policejní orgán určený k úkonům ve věcech mladistvých osob, státní zástupce specializovaný na věci mládeže nebo soudce soudu pro mládež. Ledaže nelze zajistit provedení úkonu takovýmto orgánem a provedení úkonu nelze odložit.

9.3. Institut povinné obhajoby

U mladistvých je institut povinné obhajoby koncipován daleko širěji, než je tomu u mladistvých pachatelů, a to převážně s ohledem na nedostatečnou rozumovou vyspělost pachatele. Zatímco u dospělých pachatelů je počátek nutné obhajoby spjat se zahájením trestního stíhání, u mladistvých je počátek posunut ještě před tento okamžik. Dle ZSM je počátek nutné obhajoby u mladistvých stanoven k okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony dle trestního řádu, mezi které řadíme i neodkladné a neopakovatelné úkony.

Institut povinné obhajoby ovšem není uplatněn, pokud dojde ke splnění dvou kumulativních podmínek. V prvním případě není nutné mladistvému zajistit obhájce, jestliže provedení úkonu nelze odložit, v druhém případě nelze zajistit vyrozumění obhájce. Tyto případy, kdy jsou úkony prováděny bez účasti obhájce, by však měly být využívány minimálně, měly by být spíše výjimečné. Dojde-li k ustanovení obhájce mladistvému až po sdělení obvinění, jedná se o nezákonný postup, porušující právo mladistvého na obhajobu.

9.3.1. Obhájce

Obhájce mladistvého vede v řízení vedeném proti mladistvému důležitou roli. U mladistvého jedince ještě není plně dokončen mravní, rozumový a sociální vývoj, a který tím pádem potřebuje odbornou pomoc obhájce po celou dobu trestního řízení. Úprava týkající se obhájce není v ZSM obsažena komplexně, a proto v některých částech odkazuje na trestní řád. Tak je tomu v případě stanovení osoby, která může být obhájcem mladistvého. Obhájcem může být dle § 35 odst. 1 TŘ pouze advokát v souladu se zákonem o advokacii, který se může nechat pro jednotlivé úkony zastoupit advokátním koncipientem. V ZSM je zároveň uvedeno, že obhájcem nemůže být advokát, jenž současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého.

Ohledně volby advokáta platí, že by mladistvému mělo být umožněno si nejprve zvolit advokáta sám. V případě, že si advokáta nezvolí, může ho za něj zvolit jeho zákonný zástupce, a pokud ani on nezvolí, může mladistvému obhájce zvolit příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, manžel nebo druh i proti vůli mladistvého. Mladistvý si však může zvolit místo obhájce, který mu byl ustanoven nebo zvolen osobou oprávněnou k tomu, zvolit obhájce jiného.

9.3.2. Zákonný zástupce

Mezi práva mladistvého řadíme i možnost být zastupován svým zákonným zástupcem. Zákonný zástupce mladistvého v řízení disponuje rozsáhlými právy. Postavení zákonného zástupce může mít kterýkoliv rodič, ale může jím být i osvojitel nebo poručník. V případě, že zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu mladistvému ustanoví opatrovníka.

Zákonný zástupce může mladistvému zvolit obhájce, podávat opravné prostředky, činit za něj návrhy a účastnit se úkonů, kterých se smí účastnit mladistvý. Tyto úkony může zákonný zástupce činit i proti vůli mladistvého.

9.4. Vazba

Vazba je krajní prostředek, kterým je obviněný dočasně zbaven osobní svobody na základě rozhodnutí soudu. Účelem vazby je zabránění obviněnému, aby se vyhýbal trestnímu stíhání, mařil objasňování skutečností důležitých pro trestní stíhání, působil na svědky či trestnou činnost opakoval. Vazba je pouze prostředek zajišťovací a nelze v něm spatřovat výchovný či sankční účel.

Dle článku 8 odst. 5 LZPS je možné omezit osobní svobodu pouze z důvodů a na dobu stanovenou zákonem po rozhodnutí soudu. Vazba je chápána jako krajní prostředek ve výjimečných situacích, jako tzv. ultima ratio, jehož má být použito pouze tehdy, není-li možné jiné vyřešení nastalé situace. Mladistvý by měl být vzat do vazby pouze tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak. Vzetí mladistvého do vazby by podle konstrukce ZSM mělo být opatřením spíše výjimečným, a to s ohledem na probíhající vývoj mladistvého jedince, který může umístění do vazby velmi narušit. Kromě toho pobyt ve vazbě je u mladistvého pokládán za významný kriminogenní faktor.⁴⁴ Jinými prostředky nahrazujícími vazbu jsou především záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby schopné příznivě ovlivnit vývoj mladistvého, písemný slib mladistvého, dohled probačního úředníka, přijetí peněžité záruky nebo umístění ve výchovném zařízení.

O každém omezení osobní svobody mladistvého, tedy o jeho zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby, je nutné bez zbytečného odkladu vyrozumět jeho zákonného zástupce, případně jeho zaměstnavatele, příslušné středisko probační a mediační služby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. V případě, že se jedná o mladistvého, kterému byla uložena ochranná výchova, vyrozumí se o tom rovněž výchovné zařízení, ve kterém vykonával ochrannou výchovu.⁴⁵ Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 24. 2. 2005 sp. zn. II. ÚS 321/04 judikoval, že mladistvý má právo se vyjádřit k rozhodnutí o vzetí do vazby a případně navrhnout opatření nahrazující vazbu.

⁴⁴ Chromý J. *Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy*. Praha: Časopis pro právní vědu a praxi, 2003, č. 3. s. 338

⁴⁵ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 94.

Důvody vazby zná trestní právo celkem tři, přičemž jejich výčet je taxativní a nesmí být nijak rozšiřován. Obviněný smí být vzat do vazby, jestliže z jeho chování nebo z dalších skutečností vyplývá důvodná obava, že:

- uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo výkonu trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost zjistit, nemá trvalé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest,
- bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo jinak mařit objasňování skutečností důležitých pro trestní řízení,
- bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán.

Obava z toho jednání musí být důvodná. Zjištěné skutečnosti musí být dostatečným a rozumným důkazem některé z obav, nesmí se jednat o pouhou spekulaci či domněnku.

9.4.1. Trvání vazby:

Vazby mladistvého má být použito pouze jako poslední možnosti: má být krátká, jak to jen jde a je-li vážně nutná, mladiství mají být drženi odděleně od dospělých. (stížnost č. 20817/04 Nart proti Turecku)

Jak již bylo zmíněno, omezit osobní svobodu lze jen z důvodů a na dobu stanovenou zákonem, tzn., že zákon musí specifikovat, na jakou nejdelší dobu je možné vzít obviněného do vazby. Tento požadavek je upraven v ustanovení § 71 TR, a pro mladistvé je upraven v navazujícím ustanovení § 47 ZSM, kde je rozdílně od dospělých stanovena délka vazby na dva měsíce a v případě zvlášť závažného provinění na šest měsíců. Doba trvání vazby je u mladistvých výrazně omezena. Záleží zde na tom, zda je mladistvý obviněn ze spáchání provinění, nebo ze zvlášť závažného provinění. Zvlášť závažné provinění odpovídá zvlášť závažnému zločinu, tedy úmyslnému trestnému činu, za který stanoví TZ trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

U provinění může vazba trvat nejdéle dva měsíce a výjimečně může být prodloužena, a to jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem. Maximálně tedy může vazba trvat šest měsíců. V případě zvlášť závažných

provinění je možné ji prodloužit stejným způsobem, může tedy trvat až osmnáct měsíců.

Obdobně jako jiné zajišťovací prostředky je vazba subsidiárním opatřením a nesmí trvat po nepřiměřenou dobu. Tu je třeba hodnotit jak z pohledu provinění nebo zvláště závažného provinění, tak i z pohledu, zda vazba plní stále svůj účel. Ústavní soud České republiky se několikrát vyjádřil, že během celého trestního řízení mají všechny orgány činné v trestním řízení povinnost přezkoumávat, zda důvody vzetí do vazby stále trvají. Shledají-li, že důvody opadly, pak je třeba mladistvého bezprostředně propustit na svobodu. O tomto může usnesením rozhodnout pouze státní zástupce nebo soudce. K propuštění mladistvého na svobodu může dojít i v případě, kdy stále trvá některý z vazebních důvodů, ale je možné vazbu nahradit jinými opatřeními, která naplní její účel.

9.4.2. Nahrazení vazby jiným opatřením

Vzhledem k povaze institutu vazby u mladistvého, jež je brána jako tzv. ultima ratio, je nutné, aby existovaly i další možnosti vazbu nahrazující. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je upraven taxativní výčet opatření, kterými lze vazbu nahradit.

Jsou jimi písemný slib mladistvého, dohled probačního úředníka, záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby, umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby nebo peněžitá záruka. Těmito opatřeními nelze nahradit vazbu koluzní.

- *Umístění v péči důvěryhodné osoby* je opatření, které je specifické pro ZSM. Tímto opatřením lze nahradit uvalenou vazbu ze kteréhokoliv zákonného důvodu vazby. Zákon stanoví určité podmínky, které musí být bezpodmínečně splněny, aby mohlo být tohoto institutu využito. Je nutné odlišovat tento institut od institutu záruky důvěryhodné osoby, jelikož ta je svou povahou jednorázová. Osoba, do jejíž péče může být mladistvý umístěn, musí být osoba ochotná a schopná se péče o mladistvého ujmout. Tato osoba by měla mít vůči mladistvému přirozenou autoritu a hlavně výchovný vliv. Dále musí být osoba osobou mladistvému důvěrně známou

a mladistvý musí se svěřením do její péče souhlasit. Péčí o mladistvého se však v tomto nerozumí svěřením do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče podle zákona o rodině, ale smyslem této úpravy je, aby takováto osoba pečovala o mladistvého tak, aby se zabránilo dalšímu páchání trestné činnosti.

Tato důvěryhodná osoba složí písemný slib, že bude pečovat o mladistvého a že převezme odpovědnost, že mladistvý splní podmínky stanovené soudem. Nesplní-li důvěryhodná osoba či mladistvý své závazky, soud nebo státní zástupce rozhodne, že důvěryhodnou osobu zproští svých závazků a současně určí jinou důvěryhodnou osobu nebo přijme jiné opatření nahrazující vazbu. Pokud ani jedna možnost nepřichází v úvahu, orgán činný v trestním řízení rozhodne o vazbě či o vydání příkazu k zatčení mladistvého.

9.5. Ochrana soukromí mladistvých

9.5.1. Zveřejňování informací

V ustanovení § 52 ZSM je řečeno, že dokud není trestní stíhání pravomocně skončeno, mohou orgány činné podle tohoto zákona zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů.⁴⁶

Ochrana soukromí mladistvých vyplývá jak ze základních zásad zákona, tak i z ústavně zaručených práv Listiny základních práv a svobod, ale také z řady mezinárodních dokumentů, jakými jsou např. Všeobecná deklarace lidských práv nebo Úmluva o právech dítěte.

V případě mladistvého pachatele je zveřejňování informací přísnější než v případě dospělého pachatele, neboť určitá negativní stigmatizace jeho osoby na základě proběhnuvšího trestního řízení bez ohledu na jeho výsledek jej může ovlivnit na celý jeho život.

⁴⁶ Ustanovení § 52 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Povinnost chránit takto mladistvé je v první řadě uložena orgánům činným v trestním řízení, ale dále je rozšiřována i na ostatní osoby. V zákoně je uvedeno, že nikdo nesmí jakýmkoli způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily mladistvého identifikovat. Zveřejněním je rozuměno zprostředkování určité informace většímu počtu osob, kdy však není dán ani počet osob, ani způsob zveřejnění a ani není vyžadováno, aby zveřejnění proběhlo formou tisku.

Ochrana soukromí je poskytována od začátku trestního stíhání až do právní moci rozhodnutí, kterým se trestní stíhání končí - tím může být odsuzující i zprošťující rozsudek a další. Zákaz zveřejňovat informace o mladistvém platí i neomezeně po skončení trestního řízení. I z toho zákazu však můžeme uvést dvě výjimky. Prvním případem je sdělení informací během trestního řízení, pokud účelem není jejich zveřejnění anebo je-li jejich účelem pátrání po mladistvém. Druhou výjimkou je případ, kdy probační úředník sdělí informace dalším osobám, pokud je jejich sdělení nutné pro získání informací, které se vztahují k vypracování zprávy požadované zákonem. Osoby, které přijdou do kontaktu s informacemi ohledně mladistvého, musí být poučeny, že tyto informace nesmí nikomu dále sdělovat. Porušení této povinnosti je možné postihnout jako přestupek dle ustanovení § 44 a jako správní delikt dle § 45a zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

9.6. Dokazování

Dokazováním rozumíme činnost, při níž orgán činný v trestním řízení prostřednictvím nějakých skutečností, důkazů rekonstruuje událost, která se stala v minulosti a je předmětem vyšetřování. Dokazováním se orgány činné v trestním řízení snaží o zjištění skutkového podkladu, na jehož základě je poté možné vydat rozhodnutí v trestním stíhání.

9.6.1. Zjištění poměrů mladistvého

K tomu, aby soud mohl dostatečně posoudit pohnutky mladistvého, které ho vedly ke spáchání provinění, a uložit mu vhodné opatření dle ZSM, které účinně povede k jeho nápravě, je třeba, aby byl soud velmi dobře obeznámen se životní

situací mladistvého, jeho rodinnými a sociálními podmínkami před i po spáchání provinění. Jedině tak bude soud schopen adekvátně reagovat. Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže provádějí s veškerou pečlivostí všechna šetření potřebná pro poznání osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého. V řízení je též nutné co nejdůkladněji zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil.

Orgány činné v trestním řízení uloží zjištění poměrů mladistvého příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně probační a mediační službě. Orgány sociálně-právní ochrany dětí nebo probační a mediační služba vypracují o svém šetření zprávu o poměrech mladistvého. Zpravidla jsou tyto zprávy předkládány v písemné formě. Zjištění poměrů mladistvého může do určité míry ovlivnit i řešení otázky viny či umožnit užití alternativních postupů v trestním řízení.

9.6.2. Výslech mladistvého

Zákon stanoví, že při provádění procesních úkonů v řízení je třeba u osob zúčastněných na řízení šetřit jejich osobnost. V ustanovení § 59 ZSM je státnímu zástupci uložena povinnost v rámci své dozorové funkce dohlížet na to, aby policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně. Při jednáním s mladistvým je třeba přihlídnout k jeho věku a duševní vyspělosti a postupovat tak, aby nedošlo k narušení jeho psychické a sociální rovnováhy, a nebyl tak ohrožen jeho vývoj.

Mladistvý musí být při každém výslechu poučen o svých právech a musí mu být poskytnuta možnost jejich plného uplatnění. Obviněný má právo nikoli povinnost vypovídat (čl. 40 odst. 4 Listiny, § 33 odst. 1 tr. řádu, § 92 odst. 1 tr. řádu).⁴⁷

Při výslechu mladistvého je třeba postupovat ohleduplně, čímž se rozumí zejména to, že výslech by měla provádět osoba, která je zvyklá pracovat s mládeží a otázky by měly být pokládány s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost mladistvého. Měla by být zachována všechna jeho zaručená základní práva a nemělo by docházet k jakémukoliv nátlaku. Byť to není v zákoně výslovně

⁴⁷ Žatecká Eva, Hrušáková Milena. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 112.

stanoveno účast zákonného zástupce a orgánu sociálně-právní ochrany dětí je při výslechu vhodná.

Specifickou formou výslechu mladistvého je tzv. konfrontace, což je v podstatě postavení již vyslechnutého mladistvého tváří v tvář jiné, také již vyslechnuté osobě, s jehož výpovědí je výpověď mladistvého v rozporu. Konfrontace však může být využita pouze ve výjimečném případě a jen v řízení před soudem.

Důvodem je neukončený mravní a rozumový vývoj dítěte spjatý s nedostatečnými zkušenostmi, s větší mírou sugestibility či se strachem z osoby, s níž má být mladistvý konfrontován. U tohoto institutu je nutné sledovat kromě slovního projevu i mimoslovní komunikaci a projevy, které mohou mnohé napovědět. Jde v zásadě o neopakovatelný úkon, neboť při další konfrontaci by jejich reakce nebyla tak přirozená jako při konfrontaci první. Taková konfrontace by již neměla skoro žádnou výpovědní hodnotu.

9.6.3. Vyšetření duševního stavu

Cílem vyšetřování duševního stavu mladistvého není pouze zjištění případné duševní poruchy, ale i zjištění rozumové a mravní vyspělosti mladistvého. Na rozdíl od zjišťování duševního stavu dospělých osob je u mladistvých duševní stav zjišťován dvěma znalci. K vyšetření se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie. Vždy se specializací na dětskou psychiatrii a psychologii. Znalcem je vždy osoba odlišná od procesních stran disponující speciálními odbornými znalostmi.

V ustanovení § 58 odst. 2 ZSM je soudu dána možnost nařídit pozorování mladistvého ve zdravotnickém zařízení. Tato možnost je však omezena podmínkou vyčerpání všech možných způsobů umožňujících vyšetření duševního stavu mladistvého. K využití této možnosti se přichází v případě, kdy z vyjádření znalců je nepochybné, že duševní stav mladistvého nelze spolehlivě diagnostikovat bez pozorování mladistvého ve zdravotnickém zařízení. Nařízení tohoto pozorování by mělo předcházet zvážení nezbytnosti tohoto postupu.

10. Stádia trestního řízení ve věcech mladistvých

Trestní řízení ve věcech mladistvých se stejně jako v trestním řízení ve věcech dospělých dělí do několika fází. ZSM neobsahuje komplexní úpravu trestního řízení, pouze se zaměřuje na zvláštnosti a výjimky trestního řízení ve věcech mladistvých. Ve značné míře se tedy uplatní obecná úprava obsažená v TŘ v části druhé a třetí.

10.1. Přípravné řízení

Přípravné řízení je první stadiem trestního řízení a podle § 12 odst. 10 TŘ začíná sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů. Přípravné řízení trvá až do podání obžaloby či návrhu na potrestání, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání. V přípravném řízení jsou objasňovány a prověřovány skutečnosti nasvědčující tomu, že bylo spácháno provinění.

Přípravné řízení je na rozdíl od řízení před soudem řízením neveřejným a písemným. Klade si za cíl prověřit podezření ze spáchání provinění a připravit podklady ve formě důkazů pro podání obžaloby.

Dle současné platné právní úpravy rozeznáváme tyto formy přípravného řízení:

- postup před zahájením trestního stíhání
- vyšetřování
- zkrácené přípravné řízení

Ve věcech provinění mladistvých je státní zástupce povinen věnovat výkonu dozoru velkou pozornost. Výkonem dozoru je myšlena kontrola průběhu dodržování základních zásad v přípravném řízení, jako je zákonnost, právo na obhájce, šetření práv mladistvého a jiné.

Nasvědčují-li skutečnosti tomu, že bylo spácháno provinění, a je-li důvodný a prověřený závěr o tom, že je spáchala konkrétní osoba, pak policejní orgán usnesením zahájí trestní stíhání. Usnesení o zahájení trestního stíhání musí být doručeno mladistvému, státnímu zástupci a obhájci mladistvého, dále dle ZSM je

seznam osob, kterým musí být doručeno, rozšířen také o zákonného zástupce mladistvého, příslušný OSPOD a PMS.

10.2. Předběžné projednání obžaloby

Okamžikem podání obžaloby je povinen zabývat se věcí výhradně soud pro mládež. Toto stádium navazuje na přípravné řízení a koná se pouze v případě, že ho nařídí předseda senátu, jedná se tedy o stádium fakultativní. Účelem této fáze řízení je prověření, zda bylo přípravné řízení provedeno v souladu se zákonem a zda jeho výsledky jsou dostatečným důvodem k postavení mladistvého před soud. Účelem předběžného projednání obžaloby není nikdy posuzování otázky viny či nevin.

K usnadnění rozhodnutí při předběžném projednání obžaloby může předseda senátu vyslechnout mladistvého, opatřit potřebná vysvětlení a objasnit poměry mladistvého.⁴⁸ Předseda senátu nařídí předběžné projednání obžaloby také tehdy, má-li za to, že jsou tu okolnosti odůvodňující odstoupení od trestního stíhání. Proti rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání je možno podat stížnost. Významná je rovněž existence zákazu vydat v řízení ve věci mladistvého trestní příkaz. S ohledem na specifikum trestního řízení mladistvých a snahu projednat věc osobně za přítomnosti mladistvého je zřejmé, že možnost vydání příkazu je zde vyloučena.

10.3. Hlavní líčení a veřejné zasedání

Jádrem celého trestního řízení je hlavní líčení. V tomto stádiu se rozhoduje o vině obžalovaného mladistvého a o opatřeních, která mu budou uložena. Smyslem tohoto řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je možná co největší výchovné působení hlavního líčení na mladistvého obžalovaného a odstranění negativních dopadů. Obecně stojí právní úprava na požadavku, aby věc byla rozhodnuta při jediném zasedání soudu.

V souladu se základními zásadami řízení ve věcech mladistvých není možné konat hlavní líčení a veřejné zasedání bez přítomnosti mladistvého. To zejména kvůli výchovnému působení na mladistvého během hlavního líčení. Hlavní líčení se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu, zapisovatele a státního zástupce.

Jelikož se jedná o případ nutné obhajoby, musí být řízení přítomen i obhájce obviněného, OSPOD a pracovník MPS, též zákonný zástupce mladistvého.

Jak již bylo řečeno, řízení ve věcech mládeže je v zásadě neveřejné, ale na výslovnou žádost mladistvého může soud rozhodnout o veřejném konání hlavního líčení. Přesto s ohledem na zájmy mladistvého může i po této žádosti veřejnost vyloučit, a to v případě, že je to ve prospěch mladistvého.

Soud pro mládež při svém rozhodování přihlíží k okolnostem plynoucím ze zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci. Kromě meritorního rozhodnutí ve věci, jímž je vyslovena vina či nevina mladistvého, může soud rozhodnout i o odstoupení od trestního stíhání. Proti rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání může státní zástupce, obžalovaný a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek.

Opis rozsudku se doručí vždy též příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí a probační a mediační službě.

10.4. Řízení o opravných prostředcích

Smyslem opravného řízení je zaručit zákonnost a spravedlnost rozhodnutí vydávaných orgány činnými v trestním řízení. Je projevem dvojinstančnosti českého soudnictví. Obecným účelem této fáze je zabezpečit náležité zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, zjistit pachatele, rozhodnout o jeho vině či nevině a uložit mu nejvhodnější opatření dle ZSM. Bezprostředním účelem je pak přezkoumání konkrétního opravným prostředkem napadeného rozhodnutí s cílem napravit jeho případné vady.⁴⁹ Pro řízení o opravných prostředcích se použije obecná úprava trestního řádu, neboť ZSM vymezuje pouze odlišný okruh osob, které jsou oprávněny opravný prostředek podat. V první řadě je dána možnost podat opravný prostředek příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to ve prospěch mladistvého. OSPOD může podat opravný prostředek i proti vůli mladistvého, čímž je posílena záruka práva na obhajobu mladistvého a zvýšena pravděpodobnost vydání spravedlivého rozhodnutí. Možnost státního

⁴⁹ Císařová D. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 2016. s. 495- 496.

zástupce podat návrh na povolení obnovy řízení v neprospěch mladistvého je časově omezena.

10.5. Vykonávací řízení

Vykonávací řízení řadíme mezi fáze trestního řízení, protože jediné opatření, které bude vykonáno, splní svůj účel. Na druhé straně vykonávací řízení nemusí být součástí každého trestního řízení, a tudíž není jeho obligatorní částí. ZSM opět nezachycuje komplexní úpravu celého vykonávacího řízení, nýbrž pouze odchylky od obecné úpravy.

11. Sankce ukládané mládeži

Hledání adekvátních a efektivních forem trestněprávní reakce na delikventní chování mládeže a jednotlivých druhů sankcí ukládaných této věkové kategorii jsou dlouhodobě předmětem zájmu odborné veřejnosti a kriminologického výzkumu. Dalším významným faktorem, který se zde projevuje, je finanční náročnost systémů trestní justice. Jejím odrazem je hledání nových finančně méně náročných forem reakce na kriminalitu mládeže a výkonu jednotlivých sankcí.

Problematika následků provinění mladistvých je upravena zejména v ZSM, který výrazným způsobem modifikuje právní úpravu sankcí v TrZ (formální sankce), a v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu (odklony a výkon formálních sankcí).⁵⁰ V ZSM je významným způsobem upraven účel sankcí ukládaných mladistvým a zásady pro jejich ukládání. Jedno z hlavních hledisek se promítá zejména v § 3 odst. 1 ZSM, kde se uvádí, že sankce ukládané mládeži mají směřovat především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení protiprávním činům. Jako účel ukládaných opatření je v ZSM uvedeno vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí ve kterém mladistvý žije. Dále je však v zákoně zakotven požadavek přiměřenosti ukládaného opatření k povaze a závažnosti spáchaného provinění.

Velmi důležitým principem je zásada subsidiarity trestních opatření, ve vztahu ke zvláštním způsobům řízení a opatřením, která zejména obnovují narušené sociální vazby. V § 31 odst. 2 ZSM je pak jednoznačně vymezeno nepodmíněné odnětí svobody jako ultima ratio ve vztahu k ostatním opatřením.

V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je obsažen systém sankcí za provinění nazývaná opatření. Tato opatření jsou založena na myšlence monismu na rozdíl od dualismu trestů a ochranných opatření užívaných při trestání dospělých.

⁵⁰ Hulmáková Jana. *Trestání delikventní mládeže. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-450-6. s. 29.

Mladiství jsou nevyzrálí jedinci, na jejichž vnitřní hodnoty a postoje je třeba kladně působit a ovlivňovat. Systém sankcí dle ZSM umožňuje pružně reagovat na aktuální situaci a zaměřit se především na budoucnost mladistvého. Platná právní úprava zákona o soudnictví ve věcech mládeže je celá prostoupena prvky restorativní justice, jejímž úkolem je zejména obnovení poškozených mezilidských a sociálních vztahů. Hlavním zájmem je zde předcházení recidivy mladistvých pachatelů, ochránit mládež před nežádoucími vlivy a vytvořit podmínky pro jejich přirozený a zdravý rozvoj. Je zde kladen důraz na objasnění příčiny protiprávní činnosti, na obnovení sociálních vazeb a na motivování obviněného ke změně svého chování a nápravě způsobené újmy. V trestním řízení se počítá s aktivní rolí jak obviněného, tak i poškozeného a nejvyšším zájmem je odstranění konfliktu mezi nimi. Zákon umožňuje přistupovat k mladistvým individuálně a přiměřeně jejich vyspělosti a k povaze spáchaného činu stanovit odpovídající druh sankce. Stále je přitom, více než na potrestání, kladen důraz na ochranu, prevenci kriminality a správné vedení mladistvých.⁵¹ Opatření ukládaná mladistvých se dělí do tří kategorií a to na to:

- 1. výchovná opatření**
- 2. ochranná opatření**
- 3. trestní opatření**

Dělení od výchovných po trestní opatření odpovídá jejich přísnosti a významu zásahu do osobní svobody a vývoje jedince. Trestní opatření jsou opět využívána jako tzv. ultima ratio, tedy až v těch nejnutejších případech.

11.1. Výchovná opatření

Specifickým druhem sankce, kterou lze ukládat až na určité výjimky pouze mladistvým, jsou výchovná opatření. Právě ta nejúčinněji reagují na životní situaci mladistvého a důvody vzniku protiprávní činnosti. Tato opatření působí hlavně preventivně a směřují mladistvého k urovnání konfliktu, změně životních postojů, předcházení provinění a vytvářejí podmínky pro společenské uplatnění

⁵¹ Válková H., Šámal P., Sotolář A.. *Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In restorativní justice.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021. s. 21

mladistvého. Naplňují zásadu úlohy trestní represe, jejich primární význam je totiž preventivní, chrání před škodlivými vlivy a zabezpečují vhodné podmínky pro rozvoj osobnosti mladistvého. Zahrnují však také ale určité prvky újmy, mohou být například spojena s různými omezeními. Ve výsledku tak může být toto aktivní působení efektivnější než mnohá tvrdší opatření.⁵²

Výchovná opatření je možné ukládat samostatně i v kombinaci s ostatními druhy opatření či odklony. Lze je dokonce se souhlasem mladistvého uložit i v průběhu trestního řízení s tím, že je tím umožněna co možná nejrychlejší výchovná intervence po spáchání provinění. Riziko, že mladistvý, aby dosáhl co nejmírnějšího, případně nejrychlejšího vyřízení věci, poskytne daný souhlas, i když bude přesvědčen o své nevině, nelze samozřejmě zcela vyloučit. Nicméně důsledný postup orgánů činných v trestním řízení se zásadami řízení a institutu nutné obhajoby mladistvého by měly toto nebezpečí do značné míry eliminovat.⁵³ V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je v ustanovení § 15 odst. 2 uveden taxativní výčet druhů výchovných opatření:

- a) dohled probačního úředníka**
- b) probační program**
- c) výchovné povinnosti**
- d) výchovná omezení**
- e) napomenutí s výstrahou**

Výchovná opatření jsou v podstatě nejmírnějším druhem sankcí. Lze je ukládat již v průběhu trestního řízení, ale nejpozději musí být uložena při rozhodnutí. Ukládá je soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce. Tato opatření končí uplynutím doby, na kterou byla uložena, což je maximálně na tři roky, zrušením nebo jednorázovým splněním.

⁵² Válková H., Šámal P., Sotolář A.. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2007.

⁵³ Ščerba, F. *Sankcionování mladistvých.* Praha: Kriminalistika, 2005, č. 2. s. 134-145.

11.1.1. Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka neboli tzv. probační dohled je významným zásahem do života mladistvého. Jedná o určitý druh kontroly, kdy probační úředník sleduje chování mladistvého, výchovný vliv rodiny, dodržování probačního programu a výchovných povinností a omezení.

Úkolem dohledu probačního úředníka je pomáhat mladistvému, výchovně na něj působit a vést ho odborně k budoucímu životu v souladu s právem. V souvislosti s tím je nutné činit kroky k opětovnému začlenění mladistvého do společnosti a zároveň chránit společnost před újmou, která by z jeho strany mohla hrozit. Tato pomoc by měla v konečném důsledku vést k objasnění příčin páchaní trestné činnosti a zamezení recidivy.⁵⁴

Výkonem probačního dohledu pověří soud příslušné středisko probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se v něm alespoň zdržuje. Mladistvý má povinnost s probačním úředníkem spolupracovat, což znamená, že v pravidelných intervalech dochází za probačním úředníkem a plní jím stanovený program. V zákoně však není stanoven žádný konkrétní postih v případě porušení tohoto programu. Dohled probačního úředníka je samostatný druh výchovného opatření, které je možné kombinovat i s dalšími druhy sankcí. Tento přístup se odrazil i v praxi, kde byl patrný výrazný nárůst sankcí spojených s dohledem zejména po účinnosti ZSM.⁵⁵ V souvislosti s probačním dohledem je třeba poukázat i na některé specifické problémy spojené s uplatněním tohoto institutu právě u mladistvých pachatelů. Jako problematické se může jevit plnění povinnosti dostavovat se k probačnímu úředníkovu ve lhůtách jím stanovených s ohledem na závislost mladistvého na rodičích, a to nejen finanční, případně závislost na jiných osobách odpovědných za výchovu, ale také s ohledem na vzdálenost bydliště mladistvého od sídla probační a mediační služby. Zde však lze souhlasit s názorem, že právě u mladistvých nejde o podmínku dominantní a že probační úředník by měl stanovit tyto lhůty tak, aby to odpovídalo faktickým možnostem mladistvého.⁵⁶ Je také vhodné zmínit rozsudek Městského soudu

⁵⁴ Kovářová, D. *Výchovná opatření pro mladistvé*. Právo a rodina, 2006, roč. 8, č. 9, s. 1-2. ISSN 1212-866X.

⁵⁵ Hulmáková Jana. *Trestání delikventní mládeže. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-450-6. s. 35.

v Praze z 28. 2. 2005. Sp. zn. 63 Tm 1/05, kde se uvádí, že ačkoliv lze uložit mladistvému povinnost v rámci probačního dohledu dostavovat se na středisko PSM, nelze tím suplovat povinnost probačního úředníka pravidelně navštěvovat bydliště mladistvého či jeho školu nebo zaměstnání.

11.1.2. Probační program

Probační program je především zamýšlen jako program, který by měl komplexně řešit problémy mladistvého, a podle toho by měl být také sestaven. Od ostatních opatření se liší tím, že k jeho uložení je třeba vždy souhlasu mladistvého. A to vzhledem k tomu, že tyto programy mohou velmi citelně zasahovat do života mladistvého a zároveň jejich účelu nelze dosáhnout bez jeho pozitivního přístupu.

Zde pak bude záležet na tom, jak bude mladistvý s možností absolvování takového programu seznámen a jakým způsobem se s ním bude pracovat již v průběhu trestního řízení.

Dalším specifíkem tohoto výchovného opatření je skutečnost, že takovýto program musí být akreditovaný ministrem spravedlnosti a zapsán ve zvláštním seznamu vedeném Ministerstvem spravedlnosti ČR. Musí být garantován jeho obsah a kvalita. V současné době je akreditováno sedmnáct probačních programů. Nejrozšířenějším probačním programem je Právo pro každý den, druhý nejrozšířenější je Mentor.

Velmi přínosnými se staly poznatky výzkumu IKSP z roku 2010. Výzkum byl zaměřen na efektivitu těchto programů z hlediska recidivy. Poukázat lze především na to, že programy byly zaměřeny především na oblast sebepoznání a kritického náhledu na vlastní jednání, na rozvoj sociálních dovedností a osobní postoj k trestnému činu. Častá byla kombinace individuální a skupinové práce s mladistvým. Průměrná doba probačního programu trvala 5,2 měsíce. Potvrdily se však také problémy s realizací těchto odklonů, jako je financování programů, nerovnoměrná dostupnost v jednotlivých regionech nebo nedostatečná naplněnost programů.

⁵⁶ Sotolář A., *Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. : Trestně právní revue, 2005, č. 9, s. 231.

11.1.3. Výchovné povinnosti

Význam výchovných povinností lze spatřovat především v široké škále možností individualizované reakce na provinění. Uložení povinností mladistvému má vést k usměrnění jeho nežádoucího chování. Tyto povinnosti zasahují do svobodného jednání a rozhodování mladistvého, a proto musí být jednoznačně a přesně vymezeny. Výchovné povinnosti musí být stanoveny přiměřeně osobním poměrům, závažnosti provinění mladistvého a cíli, který sledují.⁵⁷ V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je upraven výčet jednotlivých povinností a lze z něj odvodit, že většinou se jedná o příkaz něco konat. Toto konání může být jednorázové (např. uhrazení škody), ale i déletrvající (např. bydlení s rodiči). V tomto případě je zdůrazněn aspekt výchovného působení rodiny. Je třeba hodnotit individuálně každý případ s důkladným prošetřením rodinných a sociálních poměrů, aby nedocházelo k opačnému efektu, kdy bychom dítě například nutili zůstat v prostředí, které jej významnou měrou ovlivňuje negativně.

11.1.4. Výchovná omezení

Výchovná omezení, na rozdíl od výchovných povinností, spočívají v zákazu určitého chování. Stejně jako povinnosti významně zasahují do svobodného rozhodování mladistvého jedince a účelem je rovněž usměrnění jeho života. Prostřednictvím výchovných omezení je možné zakázat jak jednání právním řádem zakázaná, tak i jednání právním řádem povolená. Výčet jednotlivých omezení v zákoně je opět jen demonstrativní, je tedy možné ukládat i jiná omezení v zákoně neuvedená.

Mezi zákonem výslovně jmenovaná omezení patří např. zákaz užívat návykové látky, navštěvovat určité akce, stýkat se s určitými lidmi, hrát hazardní hry a další. V praxi se pak často, jako nevýslovně jmenovaná opatření, ukládají zákazy rušení nočního klidu, pálení líhu apod.⁵⁸ Ve skutečnosti se nejčastěji jedná o zákazy

⁵⁷ Šámal P., Válková H., Sotolář A., *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2007. s. 243-247.

⁵⁸ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 599-601

návštěv restauračních zařízení, barů, heren popřípadě sportovních utkání. Mladistvým lze také uložit též výchovné omezení ve smyslu omezení styku s určitými osobami. Jedná se především o osoby, které mají na vývoj mladistvého prokazatelně negativní vliv.

Nezbytnou podmínkou při ukládání jakéhokoliv výchovného omezení je, že jím nesmí být narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání nebo přímo výkon povolání. Probační úředník provádí pouze namátkovou kontrolu dodržování omezení. To tedy převážně závisí na dobré vůli mladistvého.

11.1.5. Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je nejméně intenzivní druh výchovného opatření, které připadá v úvahu zejména v případech bagatelní kriminality, kdy nebude třeba další výchovné intervence. Napomenutí s výstrahou provádí soudce nebo státní zástupce v průběhu řízení nebo meritorním rozhodnutím. Předpokládá se, že příslušný specializovaný orgán činný v trestním řízení takové napomenutí provede formou, která bude mít požadovaný výchovný účinek. Mladistvému se v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne jeho protiprávní jednání a zároveň je upozorněn na důsledky jeho případné trestné činnosti v budoucnu. V tomto druhu opatření můžeme hlavně sledovat odstrašující funkci, jež má pachatele odradit od dalšího páchání trestní činnosti. Současně může být mladistvý přenechán k adekvátnímu „potrestání“ zákonnému zástupci, škole nebo výchovnému zařízení, ve kterém žije.⁵⁹

Je-li mladistvému uděleno napomenutí s výstrahou, nastupuje fikce zahlazení odsouzení. Hledí se na něj potom jako by nebyl odsouzen a opatření se nezapisuje ani do rejstříku trestů.

⁵⁹ Ustanovení § 20 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

12. Ochranná opatření

Další kategorií opatření, která je možno ukládat mladistvým, jsou ochranná opatření. V současné době lze mladistvým, a to i mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní z důvodu nedostatku rozumové a mravní vyspělosti, ukládat všechna opatření, která jsou uvedena v trestním zákoníku.

Zákon v ustanovení § 21 ZSM taxativně uvádí druhy ochranných opatření pro mladistvé pachatele. Jsou jimi:

- a) **ochranné léčení**
- b) **zabezpečovací detence**
- c) **zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty**
- d) **ochranná výchova**

V zákoně o soudnictví mládeže je upravena pouze ochranná výchova, u ostatních druhů ochranných opatření odkazuje ZSM na úpravu TrZ. Přestože je většina ochranných opatření upravena v trestním zákoníku, je nutné při jejich ukládání mladistvému přihlídnout jak k obecnému účelu ochranných opatření, tak k účelu vyjádřenému v ZSM. Ochranná opatření tak mají především „kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvým“.⁶⁰

Význam ochranných opatření tkví hlavně v prevenci, mají snížit riziko opakování dané trestné činnosti. Jejich ukládání je spojeno s potřebou léčení, výchovy, izolace a ochrany společnosti. Společenská škodlivost zde nehraje až tak zásadní roli. Platí, že výchovná opatření mají přednost před ochrannými, pokud jimi bude dosaženo účelu zákona.⁶¹

Ochranná opatření mohou být ukládána samostatně i vedle jiných opatření. Skončí potom, kdy splnila účel, o čemž rozhodne soud, uplynutím doby nebo

⁶⁰ Ustanovení § 21 odst. 1. Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁶¹ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 604.

vlastní realizací. Jejich výkon se nepromlčuje, ani nezahazuje a ani je nejde promíjet milostí prezidenta republiky.

12.1. Ochranné léčení

Ochranné léčení je jedním opatřením z ochranných opatření. Jedná se o následek trestného činu, respektive provinění mladistvého, či činu jinak trestného, jelikož ochranné léčení lze uložit i osobě nepříčetné. Důvodem ukládání je především potřeba léčení pachatele, ke společenské škodlivosti činu se přihlíží až sekundárně. Jeho význam je zejména v prevenci, přestože obsahuje také prvky represe (např. omezení svobody).⁶² Jistá souvislost se společenskou škodlivostí činu je však patrná při rozhodování o podobě intenzity léčení, zda zvolit ústavní či ambulantní formu, kde se přihlíží k povaze a závažnosti činu.⁶³

Obligatorně se ochranné léčení ukládá pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, kdy může současně upustit od potrestání, je-li zřejmé, že ochranné léčení zajistí nápravu pachatele lépe než trest. Soud uloží ochranné léčení také v případě, že sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby a má za to, že vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele souběžné uložení ochranného léčení zajistí dosažení účelu trestu i aplikací trestu kratšího. Obligatorní uložení ochranného léčení je možné u osob, které nejsou trestně odpovědné pro nepříčetnost, a jejich pobyt na svobodě je pro společnost nebezpečný.

Fakultativní uložení ochranného léčení je možné u pachatelů, kteří spáchali trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jejich pobyt na svobodě je pro společnost nebezpečný. Další možností je případ, kdy se pachatel dopustí trestné činnosti pod vlivem návykové látky nebo v přímé souvislosti s jejím užíváním.

Podkladem pro rozhodnutí soudu je znalecký posudek a vždy je třeba určit formu léčení. Ochranné léčení je možné realizovat na lůžkovém oddělení zdravotnického ústavu nebo absolvovat léčbu ambulantní. Jednotlivé formy výkonu léčení

⁶² Šámal, P. *K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku*. Trestně právní revue, 2010, roč. 9, č. 4, s. 99. ISSN 1213-5313.

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02.

přinášejí určité výhody, jako je například u ústavní formy její komplexnost, větší časový prostor pro práci s klientem a možnost jej sledovat po celý den. Na druhou stranu ambulantní forma klienta nevytrhne tolik z jeho přirozeného sociálního prostředí. Ochranné léčení trvá, dokud to jeho účel vyžaduje, nejdéle však dva roky. Soud může rozhodnout o jeho prodloužení, a to nejdéle o další dva roky.

12.2. Zabezpečovací detence

Tento poměrně nový ochranný institut byl implementován do našeho trestního zákoníku v roce 2009 jako nový typ ochranného léčení, který byl jistou reakcí na neuspokojivý stav realizace ochranné léčby u osob s vysokou mírou nebezpečnosti. Jedná se tedy o jedince s vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost, kteří se opakovaně dopouští závažné trestné činnosti v důsledku narušení jejich duševních funkcí. Rizikovou skupinou jsou především nebezpeční agresori, sexuální devianti a další osoby s nařízenou léčbou, kteří se odmítají podrobit tomuto opatření a opakovaně maří účel ochranného léčení, dopouštějí se útěků, ohrožují život a zdraví personálu psychiatrických léčeben.

Na nutnost zavedení institutu zabezpečovací detence poukazovali odborníci již v 70. letech minulého století. Zabezpečovací detence má v trestněprávních předpisech subsidiární charakter ve vztahu k ochrannému léčení. Dle některých autorů jde o určitou analogii ochranného léčení ústavního určeného specifické skupině pachatelů, včetně mladistvých.⁶⁴ Z hlediska struktury osob, které se mohou do zabezpečovací detence dostat, je třeba i více odlišovat možnosti zacházení s nimi. Zřizovatele detenčních ústavů je Vězeňská služba ČR, ta také zajišťuje ochranu v těchto zařízeních. Není školená pouze ostraha, ale i odborný personál z řad psychiatrů, psychologů, pedagogů, sociologů apod.

Jedním z cílů tohoto institutu je u osob v nich umístěných vzbudit rozhodnutí podrobit se ochrannému léčení ústavnímu, motivovat je tedy k léčbě. Pokud dojde ke změně postoje mladistvého k léčbě, umožňuje trestní zákoník změnu zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení, a posléze případně i na léčení ambulantní. Nesmí se tedy jednat o pouhou izolaci jedince za účelem ochrany

⁶⁴ Král, V. *K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona*. Trestně právní revue, 2014, č. 12. ISSN 1213-5313.

společnosti, ale musí zde být určitý komplex odborných aktivit směřující k úspěšné reedukaci. Tento požadavek vystupuje do popředí právě u mladistvých.

Odůvodněnost trvání zabezpečovací detence musí být přezkoumávána jednou za šest měsíců. Mladiství pachatelé by v detenčních zařízeních měli být odděleni od pachatelů dospělých. Nejsou zde omezeny návštěvy orgánů sociálně-právní ochrany dětí. A mladistvým není odepřena možnost dokončit si základní vzdělání.

12.3. Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty

Institut zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty je ukládán v případě, kdy nebylo uloženo trestní opatření propadnutí věci. Soud může vyslovit zabrání věci, jestliže věc náleží pachateli provinění, ohrožuje bezpečnost společnosti anebo hrozí, že bude použita ke spáchání dalšího trestného činu.

Obvykle soud rozhodne o zabrání věci také, spáchal-li mladiství touto věcí provinění, získal-li ji jako odměnu za spáchaný protiprávní čin nebo ji nabyl výměnou za tuto věc. Místo zabrání této věci může být také nařízeno pozměnění věci, odstranění určitého zařízení nebo omezení nakládání s věcí.

12.4. Ochranná výchova

Specifickým ochranným opatřením, které lze ukládat pouze mladistvým pachatelům, je ochranná výchova. Ochrannou výchovu lze ukládat pouze subsidiárně, pokud nepostačuje uložení výchovných opatření. Jejím účelem je za pomoci vhodných specializovaných výchovných postupů zamezit vzniku další trestné činnosti, případně dalších pro společnost škodlivých činů, které pramení z výchovné zanedbanosti těchto osob.

Soud uloží ochrannou výchovu tehdy, když není o výchovu mladistvého postaráno a tento nedostatek nelze v jeho vlastní rodině nebo rodině, ve které žije, odstranit, dosavadní výchova byla zanedbána nebo prostředí, ve kterém žije, není zárukou jeho náležité výchovy a k nápravě nepostačuje uložení výchovných opatření.⁶⁵ Za pomoci specializovaných výchovných metod je potřeba jedinci umožnit získání potřebné kvalifikace a jeho následné uplatnění na trhu práce.

⁶⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 16. 2. 1962, sp. zn. 2 To 41/62.

Splnění podmínek pro uložení opatření ochranné výchovy dotýkajícího se výchovné zanedbanosti v rámci rodinného prostředí je nutné doložit komplexním šetřením v rodině mladistvého zaměřeného na rodinné a sociální poměry. V této souvislosti je významná spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, případně s probační a mediační službou. Mimo to je třeba zkoumat osobnost mladistvého, jeho názory, postoje, hodnoty a vždy provádět tzv. individuální predikci ve směru k jeho dalšímu vývoji. Za tímto účelem je přibírán znalec z oboru pedopsychologie, který vypracovává komplexní posouzení osobnosti mladistvého.

Ochranná výchova je vykonávána pouze ve stacionární formě v zařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, konkrétně ve výchovných ústavech. S výkonem tohoto opatření se v praxi objevují časté problémy, které spočívají v kumulaci dětí s velmi vážnými výchovnými problémy, což nepřispívá k jejich resocializaci. Ze statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR vyplývá, že opatření ochranné výchovy není mladistvým ukládáno často - v letech 2006 až 2011 se počet uložených opatření pohyboval mezi 41 a 21 případy ročně s tím, že počty uložených ochranných výchov spíše klesají.

Je nutno dodat, že i když je účel ochranné výchovy vymezen odlišně od nepodmíněného trestu odnětí svobody, můžeme zde nalézt určité společné znaky a rizika spojená s výkonem těchto sankcí. Z výše uvedených důvodů by mělo být toto opatření ukládáno skutečně jen v nezbytně nutných případech.

Trvání ochranné výchovy je vymezeno jejím účelem a věkem mladistvého. Mladistvý by měl být propuštěn z ochranné výchovy splněním jejího účelu, popřípadě dovršením osmnáctého roku věku. Vyžaduje-li to však zájem mladistvého, je možné ochrannou výchovu prodloužit až do dovršení devatenáctého roku věku. Zpravidla se tak děje v zájmu dokončení jeho profesní přípravy. V případě, že ještě před započítáním ochranné výchovy, pominou důvody jejího uložení, je možné od jejího výkonu upustit. Ochranná výchova může být za splnění podmínek změněna na ústavní výchovu a naopak.⁶⁶ To nastává v případech, kdy převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze

⁶⁶ Schelleová I. a kol., *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 67.

očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena. V takových případech může soud přeměnit ochrannou výchovu na ústavní.⁶⁷

13. Trestní opatření

Trestní opatření představují nejtvrďší druh následků provinění. Pokud v konkrétním případě nepostačuje uložení výchovného nebo ochranného opatření, může soud přistoupit k opatření trestnímu. Tato opatření obsahují na rozdíl od výchovných a ochranných opatření negativní hodnocení spáchaného trestného činu a jeho pachatele a působí mu určitou újmu. Jejich primárním cílem ve vztahu k mladistvým nicméně není represe a újma jimi působená není jejich smyslem.⁶⁸ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se při ukládání trestních opatření řídí zásadami humanismu, zákonnosti, subsidiarity trestní represe a přiměřenosti sankcí. Pokud je to možné a účelné, má opatření nespojené s odnětím svobody přednost před nepodmíněným odnětím svobody. Všechny tyto uvedené zásady a principy korespondují s pojetím restorativní justice, jež má určující význam pro celkový přístup k mladistvým.

V ustanovení § 24 ZSM je uvedena ve vztahu k mladistvému pachateli nutnost napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro jeho další vývoj a stanoví tyto druhy trestních opatření:

- **obecně prospěšné práce**
- **peněžitá opatření**
- **peněžitá opatření s odkladem výkonu**
- **propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**
- **zákaz činnosti**
- **vyhoštění**
- **domácí vězení**

⁶⁷ Ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 218/2003 SB., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ Kratochvíl V. a kol., *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. I. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009. s. 616

- **zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce**
- **odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu**
- **odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem**
- **odnětí svobody nepodmíněně**

Trestní opatření jsou hierarchicky uspořádána, v případě nutnosti uložení trestních opatření by měly být preferovány ty druhy, které nejsou spojeny s odnětím svobody, tzv. alternativní tresty. Ohledně definice pojmu alternativní trest neexistuje mezi odborníky shoda. Dle mezinárodních dokumentů se pod pojmem alternativní trest rozumí „trest nespojený s odnětím svobody, jež je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by byl jinak pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody“.⁶⁹ U mladistvých delikventů je ukládání alternativních sankcí na místě a i v praxi tak tomu skutečně je. Použití trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody je lepší z hlediska individuální prevence a resocializace mladistvého pachatele. Aplikace alternativních trestů se v zásadě odvíjí od charakteristiky mladistvého pachatele. Pro uložení trestu jsou důležité vlastnosti pachatele, postoj mladistvého k trestnému činu, míra osobní odpovědnosti za trestný čin nebo snaha o nápravu. Na základě uvedeného se rozšiřují možnosti individualizace trestních sankcí.

13.1. Obecně prospěšné práce

Mezi nejčastěji ukládané alternativní sankce řadíme trest obecně prospěšných prací. Ukládání této sankce je ale spojeno se splněním několika podmínek. Dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je nutné zjistit stanovisko mladistvého k tomuto druhu trestu. Pokud má mladistvý již od počátku negativní postoj k tomuto opatření, je více než pravděpodobné, že opatření nebude vykonáno nebo že nesplní svůj účel. Je třeba si ale uvědomit i fakt, že u mladistvých může sehrát velkou roli tzv. účelové chování, kdy před soudem vyjádří kladné stanovisko, ale k výkonu opatření nikdy nedojde. Proto je velice významné posouzení osobnosti psychologem, případně psychiatrem.

⁶⁹ Rezoluce o snížení vězeňské populace, o alternativách k trestu odnětí svobody a společenské reintegraci pachatelů, přijatá na VII. Kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně 1985.

Dále je v zákoně stanoveno, že výkon tohoto opatření nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost či mravní vývoj mladistvého. Obecně prospěšné práce musí mladistvý vykonat osobně, ve svém volném čase a bezplatně, a to nejdéle do jednoho roku od uložení. Pokud k výkonu opatření nedojde bez závažných důvodů, které by jeho výkon neumožňovaly, je toto opatření přeměněno na trest odnětí svobody. K této situaci dochází v praxi velmi často.

13.2. Zákaz činnosti

Opatření zákazu činnosti lze mladistvému uložit nejdéle na dobu pěti let za předpokladu, že toto opatření nebude překážkou při přípravě na jeho povolání. Tento druh sankce se v praxi velmi často ukládá vedle jiného vhodného výchovného opatření.

Zákaz činnosti se převážně vztahuje na aktivity, v jejichž souvislosti se pachatel dopustil trestné činnosti, jako je například řízení motorového vozidla. V praxi však narážíme opět na problém s kontrolou dodržování tohoto opatření. Jedná se totiž o řadu opatření udělovanému vysokému počtu mladistvých pachatelů a útvary formální kontroly nedisponují dostatečnými personálními kapacitami, jež by byly schopny dodržování uloženého opatření kontrolovat. Důsledkem je poté jejich časté porušování ze strany odsouzených, čímž opatření nenabývají svého účelu.

13.3. Vyhoštění

Tento druh trestního opatření se vztahuje pouze na mladistvé cizince, kteří nemají přiznán statut uprchlíka a na území České republiky páchají trestnou činnost.

13.4. Peněžitá opatření

Důležitou alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody jsou peněžitá opatření nebo peněžitá opatření s podmíněným odkladem. U této věkové kategorie je však jeho ukládání v určité míře omezeno s ohledem na majetkové poměry mladistvého. Toto trestní opatření lze uložit pouze mladistvému, který je výdělečně činný, případně uložení umožňují jeho majetkové poměry.

Uložení peněžitého opatření je vhodné v případech majetkových deliktů, kdy se mladistvý pachatel snažil trestnou činností získat majetkový prospěch. V případě nesplnění tohoto uloženého opatření může být přeměněno na nepodmíněný trest odnětí svobody, obdobně jako je tomu u trestního opatření obecně prospěšných prací. U peněžitého opatření je navíc možnost v případě nezaplacení uložené částky nahradit ji vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu. Tato varianta se jeví jako vhodnější pro výchovné působení na mladistvého než trest nepodmíněného odnětí svobody.

13.5. Domácí vězení

Domácí vězení je poměrně novým druhem opatření, které lze mladistvému uložit. K tomuto opatření se přistoupí v případech přečinů za současného zohlednění osobních poměrů pachatele, kdy tento dá písemný slib, že se bude ve stanovené době zdržovat v obydlí na určité adrese a poskytne při výkonu kontroly potřebnou součinnost.⁷⁰ Mladistvému je soudem určeno časové období, ve kterém je povinen se zdržovat ve svém obydlí. Většinou se jedná o dny pracovního volna a pracovního klidu a v pracovních dnech od 20:00 hod do 6:00 hod. Samozřejmě se zde zohledňují individuální potřeby mladistvého, jako jsou podmínky studia, příprava na budoucí povolání či samotný výkon povolání. Dále je třeba zkoumat kvalitu domácího zázemí. V této souvislosti je nutná spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s probační a mediační službou.

13.6. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Toto opatření je možné uložit mladistvému, dopustil-li se úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce. Mladistvému se tím zakazuje účast na stanovených akcích tohoto druhu. Po celou dobu výkonu trestu je mladistvý povinen spolupracovat s probačním úředníkem a plnit stanovený probační plán.

V praxi se nejčastěji jedná o násilí konané diváky v souvislosti s pořádáním fotbalových zápasů. Hovoříme zde o tzv. pseudofanoušcích či fotbalových chuligánech.

⁷⁰ Firstová Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 185.

13.7. Podmíněné odsouzení

Podmíněné odsouzení patří mezi nejčastější reakce na trestnou činnost mladistvých. Podmínka spočívá ve vynesení rozsudku a uložení trestu odnětí svobody při současném odložení jeho výkonu pod podmínkou, že se odsouzený bude ve zkušební době chovat řádně a podrobí se stanoveným požadavkům. V těchto případech se má za to, že potrestání pachatele tímto způsobem zahrnujícím jistou hrozbu nepodmíněným trestem zapůsobí na pachatele natolik, že se již další protiprávní činnosti zdrží.⁷¹ Při tomto trestním opatření se stanoví zkušební doba v rozsahu jeden rok až tři léta a zároveň má soud možnost uložit současně výchovná opatření. V případě, že mladistvý podmínku poruší, může soud nařídit výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Může ale i podmínku ponechat v platnosti za současného stanovení dohledu nad odsouzeným. I v tomto případě je nutné individuální posouzení případu, osobnosti mladistvého, zhodnotit důvody a okolnosti jeho selhání, jako i možnosti nápravy. Z těchto důvodů se jeví jako nutná spolupráce odborníků z oblasti psychologie, psychiatrie či speciální pedagogiky.

13.8. Podmíněné odsouzení s dohledem

V případě, že soud uloží mladistvému opatření podmíněného odsouzení s dohledem, vykonává tento dohled zpravidla probační úředník. Podstatou tohoto dohledu je sledování chování mladistvého v rodinném prostředí nebo ve škole, kontrola dodržování výchovných povinností, ale i podpora a pomoc mladistvému ve směru jeho dalšího rozvoje s cílem eliminovat recidivu. Podmíněné odsouzení s dohledem se dá posuzovat jako vhodnější varianta, jelikož nabízí mladistvému navíc určitou podporu a péči ze strany erudovaného odborníka.

13.9. Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Mezi další alternativní tresty řadíme propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Toto opatření je ukládáno především v případě majetkových deliktů, kdy se jedná o věci trestnou činností získané, případně k této trestné činnosti užité. Propadnutí věci bývá zpravidla ukládáno vedle jiného opatření.

⁷¹ Firstová Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 186.

Alternativní tresty u mladistvých však nejsou přípustné vždy a za každých okolností. V případě, že mladistvý spáchá závažnější provinění (zločin) nebo trestnou činnost páchá opakovaně, s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a k osobnosti pachatele, je na místě aplikace toho nejpřísnějšího opatření, a tím je nepodmíněný trest odnětí svobody.

13.10. Nepodmíněný trest odnětí svobody

Toto opatření je tím nejkrajnějším a nejzávažnějším způsobem trestní represe. Nepodmíněný trest odnětí svobody by měl být považován za tzv. ultima ratio a měl by být ukládán v případě, kdy se jiné prostředky míjí účinkem. Ustanovení § 31 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže stanoví, že tento druh opatření „lze mladistvému uložit pouze tehdy, jestliže s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona“.⁷² Zásadní pro uložení tohoto opatření je důsledně zkoumat okolnosti případu, jeho příčiny a podmínky, které vedly ke spáchání provinění s přihlédnutím k osobě pachatele a jeho dosavadnímu způsobu života. Zohledňují se též dříve uložená opatření. To však neznamená, že aplikace nepodmíněného trestu odnětí svobody nemůže být prvním intervenčním zásahem, ačkoli si lze takovou situaci v praxi těžko představit.

Výkon tohoto trestního opatření upravuje zvláštní zákon. Na specifika zacházení s mladistvými ve výkonu trestu odnětí svobody pamatuje též vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999. Výkon tohoto opatření má vést především k zabezpečení výchovy mladistvého a k jeho odborné přípravě na budoucí povolání. Ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti ČR je přímo zdůrazněn rozvoj rozumové, sociální a emocionální zralosti mladistvých. Důraz je také kladen na vzdělávací a pracovní aktivity, které usnadní mladistvému uplatnění na pracovním trhu po vykonání trestu. Volnočasové aktivity jsou voleny tak, aby odpovídaly vývojovým potřebám mladistvých a zároveň nebyly v rozporu s běžnými společenskými normami.⁷³ Při výkonu trestu odnětí svobody je

⁷² Ustanovení 31 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁷³ Srov. Ustanovení § 82 vyhlášky 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.

usilováno o to, aby bylo zabráněno negativnímu působení na psychiku, a to prostřednictvím dostatečného množství informací poskytovaných odsouzeným, posilováním sociálních vazeb s rodinným zázemím a také spoluprací s dalšími subjekty mimo vězeňské zařízení. Dále se dbá na dokončení kvalifikace a získávání pracovních návyků. Velké množství odsouzených není schopno plnohodnotně trávit svůj volný čas, tudíž jsou aktivity zaměřeny na vytváření návyků trávení volného času způsobem, který neodporuje zákonu. Hovoříme zde o zapojení do různých zájmových kroužků, jejichž poměrně široký výběr vězeňská zařízení nabízejí.

Je však nutné znovu připomenout, že nepodmíněný trest odnětí svobody je až tím nejkrajnějším prostředkem trestání jedinců a že k takové možnosti reakce na protiprávní činnost by se mělo přistupovat pouze výjimečně.

14. Zvláštní způsoby řízení

Zvláštní způsoby řízení neboli tzv. odklony jsou upraveny v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Odklonů je využíváno v případech, kdy jsou dány podmínky pro vedení standardního trestního řízení, ale za splnění určitých podmínek je možné věc vést jiným způsobem. Jedná se o jiný postup, který v sobě nezahrnuje vynesení rozsudku označující vinu či nevinu mladistvého. Zákon upravuje celkem tři možnosti zvláštního způsobu řízení a obsahuje jejich taxativní výčet. Jsou to:

- **podmíněné zastavení trestního stíhání**
- **narovnání**
- **odstoupení od trestního stíhání**

System těchto odklonů směřuje k pozitivnímu ovlivnění chování mladistvého, aniž by byl vytržen ze svého sociálního prostředí. Využití odklonů je vhodné zvláště v případech, kdy je spáchaný čin převážně projevem konfliktu mezi mladistvým a poškozeným a ve veřejném zájmu není nezbytně nutno mladistvého potrestat.⁷⁴ Hlavním účelem je tedy napravení konfliktního vztahu, vyrovnání mezi poškozením a mladistvým a uspokojení zájmů poškozeného.

Rozhodnout o uplatnění odklonů je možné v kterékoliv fázi trestního řízení. Jejich použitím dochází k zastavení probíhajícího řízení mladistvého, a to buď definitivně, nebo podmíněně. Odklon lze použít jen tehdy, jestliže není s ohledem na dostatečné objasnění skutkového stavu věci možno považovat podezření ze spáchání provinění za nedůvodné a je-li mladistvý připraven nést zodpovědnost za svůj čin. Při využití odklonů lze mladistvému aplikovat celou řadu výchovných opatření.

Popsané odklony od standardního trestního řízení jsou svou povahou fakultativní, což znamená, že na tento způsob vyřízení věci není právní nárok. Státní zástupce ani soud nemají zákonnou povinnost zkoumat, zda jsou splněny podmínky pro jejich využití.⁷⁵

⁷⁴ Šámal P., Válková, H., Sotolář A.. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2004. s. 597-598

⁷⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 5 Tdo 347/2004 a usnesení ze dne 22. 11. 2005, sp. zn. 4 Tz 122/2005, v nichž Nejvyšší soud zdůraznil, že obviněný má právo na řádný proces, nikoliv však právo na vyřízení věci odklonem od standardního procesu.

14.1. Podmíněné zastavení trestního stíhání

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání je upraven v trestním řádu ustanovení § 307 a § 308. Podmíněné zastavení je spjato se zkušební dobou, která může být stanovena na 6-24 měsíců. Během této doby musí mladistvý vyhovět podmínkám stanovených v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání. V případě, že mladistvý ve zkušební době povede řádný život, nahradí způsobenou škodu a vyhoví stanoveným povinnostem či omezením, orgán, který rozhodl o podmíněném zastavení, rozhodne po uplynutí zkušební doby o tom, že se mladistvý osvědčil, a tím jeho trestní stíhání definitivně zastaví. Předpokladem k uplatnění tohoto institutu je kumulativní splnění těchto podmínek:

- řízení probíhá o provinění, na něž zákon stanoví opatření odnětí svobody a jeho horní hranice je maximálně pět let,
- obviněný mladistvý se ke spáchanému provinění přiznal,
- mladistvý s takovým způsobem vyřízení jeho věci souhlasí,
- obviněný nahradil způsobenou škodu nebo s poškozeným uzavřel dohodu o jejím uhrazení,
- vzhledem k osobě mladistvého, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života a okolnostem případu lze důvodně považovat podmíněné zastavení trestního stíhání za dostačující

Podmíněné zastavení trestního stíhání není vázáno na souhlas poškozeného. Poškozenému je však zanechána možnost podat proti tomuto rozhodnutí stížnost. V rozhodnutí o podmíněném zastavení je již obsažena zkušební lhůta. Rozhodnutí vydává v přípravném řízení státní zástupce, v řízení před soudem soud ve formě usnesení, proti kterému je přípustná stížnost. Po uplynutí stanovené zkušební doby se rozhoduje o tom, zda se mladistvý pachatel osvědčil, či ne. Rozhodne-li příslušný orgán, že se mladistvý osvědčil, pak je trestní řízení definitivně zastaveno a dalšímu projednání již brání překážka rei iudicatae.

14.2. Narovnání

Institut narovnání je upraven v trestním řádu v ustanovení § 309 až § 314. Jedná se o dohodu poškozeného s mladistvým, která musí být schválena soudem a má za následek zastavení trestního stíhání. Pro schválení institutu narovnání soudem nebo státním zástupcem v přípravném řízení, musí být kumulativně splněny tyto podmínky:

- Řízení se týká provinění mladistvého, na něž zákon stanovuje trestní opatření odnětí svobody a jehož horní hranice je maximálně pět let,
- mladistvý pachatel svobodně určitě a vážně prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán,
- poškozený i mladistvý souhlasí s takovým způsobem vyřízení věci,
- obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou proviněním, které spáchal,
- mladistvý složí na účet soudu nebo státního zastupitelství nikoli nepřiměřenou peněžitou částku určenou k obecně prospěšným účelům,
- před rozhodnutím o narovnání byl vyslechnut pachatel i poškozený,
- takovýto způsob vyřízení věci lze považovat za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, k osobě mladistvého a jeho osobním a majetkovým poměrům

V přípravném řízení rozhodnutí vydává státní zástupce, v řízení před soudem soud a proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost s odkladným účinkem. V rámci rozhodnutí o schválení narovnání mohou být mladistvému uložena výchovná opatření, ale s porušením podmínek jejich výkonu nejsou spjaty žádné právní následky, neboť toto rozhodnutí je svou podstatou konečným způsobem vyřízení věci.⁷⁶ Rozhodnutí o narovnání tedy představuje překážku věci rozhodnuté.

⁷⁶ Ščerba, F. *K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým*: Trestní právo, 2005, č. 5, s. 18.

14.3. Odstoupení od trestního stíhání

Institut odstoupení od trestního stíhání je specifickým pouze pro trestní řízení ve věcech mládeže. Trestní řád odstoupení od trestního stíhání vůbec nezná. Užití tohoto institutu je možné v případech, kdy naplnění účelu ZSM bylo dosaženo jinak než projednáním věci ve standardním řízení, rozhodnutím o vině a uložení trestního opatření. Odstoupení od trestního stíhání je opět fakultativní povahy, tzn., že na něj nemá mladistvý právní nárok. Jeho užití může pouze navrhnout. I v tomto případě je nutné kumulativní splnění určitých podmínek.

- řízení se týká provinění mladistvého, na které zákon stanoví trestní opatření odnětí svobody a jehož horní hranice jsou maximálně tři roky,
- není zde veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého,
- přihlédne se k závažnosti trestného činu a osobě mladistvého,
- potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní další trestné činnosti,
- další trestní stíhání není účelné

Dalšími fakultativními podmínkami jsou:

- splnění probačního programu
- napomenutí mladistvého s výstrahou
- úplné nebo alespoň částečné nahrazení způsobené škody se souhlasem poškozeného

Uvedený seznam fakultativních podmínek je pouze demonstrativní, tudíž je možné užít tento institut i v odlišných případech.

Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání u institutu odstoupení od trestního stíhání není vyžadován souhlas mladistvého. Mladistvému je však kromě stížnosti dána možnost do tří dnů od oznámení usnesení prohlásit, že na projednání věci trvá. To má za následek pokračování v řízení. V případě, že je v řízení pokračováno pouze z důvodu trvání mladistvého na projednání, pak soud, neshledá-li soud důvody pro zproštění viny mladistvého, tuto vinu sice vysloví, ale trestní opatření mladistvému uloženo není.

Odstoupení od trestního řízení učiněného již v přípravném řízení nelze zrušit ani mimořádným opravným prostředkem. Nabude-li usnesení o odstoupení od trestního řízení právní moci, stíhání je definitivně ukončeno a novému projednání brání překážka *iudicatae*.

Závěr:

Na závěr své práce, bych chtěla shrnout poznatky, k nimž jsem dospěla v průběhu zpracovávání své diplomové práce na téma trestné činy mládeže. Největší přínos, který spatřuji na tomto tématu, přinesl zákon o soudnictví ve věcech a mládeže. Tento zákon je nepochybně správným krokem, jelikož nová úprava již byla nepostradatelná. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže můžeme určitě pokládat za jeden z pokrokových předpisů současného trestního práva, který dbá na individualitu každého z mladistvých, a umožňuje tím lepšího dosažení účelu trestního řízení. Tento zákon je výsledkem několika let snahy o vytvoření specializovaného systému pro řešení problému s mládeží. Inspirace byla hledána jak v prvorepublikovém zákonu o soudnictví nad mládeží z roku 1931, tak v zahraničních úpravách. Provést ale hodnocení, zda opravdu tento zákon přispěl ke snížení kriminality mládeže, je dle mého názoru zatím předčasné.

Ještě před přijetím tohoto zákona probíhaly bouřlivé diskuze o účelu a správnosti některých ustanovení a i po přijetí zákona si troufám tvrdit, že tyto protichůdné názory stále jsou. Asi nejvíce se diskutuje o problému stanovení spodní hranice trestní odpovědnosti. Argumenty obou stran jsem již uváděla ve své práci a já osobně se domnívám, že část pravdy je na obou z nich. Avšak nemyslím si, že snížením spodní hranice trestní odpovědnosti dosáhneme poklesu kriminality mladistvých pachatelů. Důvodem pro snížení této hranice by měla být snaha o výchovné působení na tuto věkovou kategorii, jelikož ta je momentálně ze strany orgánů činných v trestním řízení téměř opomíjena. Dle mého názoru by se zde dalo uvažovat o možnosti dvojí hranice trestní odpovědnosti, tedy že by se věková hranice trestní odpovědnosti snížila pouze u vybraných provinění. Některé zákony ale k tomuto uvádí, že jde o nesystémové opatření, které daný problém v podstatě neřeší a jde opačným směrem, než je momentální světový trend.

Většina odborníků a i já se přikláním k názoru, že samotné snížení věkové hranice trestní odpovědnosti problém stejně neřeší. Domnívám se, že při stanovování hranice trestní odpovědnosti je nutné si uvědomit, že není až tak důležité, zda věková hranice bude 14 nebo 15 let, ale že důležitá je následná reakce na delikventní jednání dítěte. A že v případě snížení věkové hranice dojde pouze k rozšíření okruhu mladistvých delikventů. Dle mého názoru současná

právní úprava v sobě zahrnuje dostatečné stanovení reakcí na delikventní chování, kdy mladistvým starším 15 let, které jsou trestně odpovědné, jsou ukládána opatření specializovanými soudy, zatímco dětem mladším 15 let, které se dopustí činu jinak trestného, je možné uložit některá z opatření, jako je například dohled probačního úředníka. Dětem mladším 15 let je však možné uložit i ochrannou výchovu. Pro zachování věkové hranice trestní odpovědnosti 15 let hraje i argument provázanosti jednotlivých odvětví právního systému. Od hranice 15 let se odvíjejí pracovněprávní vztahy, ukončení povinné školní docházky, ale i věková hranice pro sexuální styk. Vzhledem ke stagnující vykázané trestné činnosti dětí a mladistvých si myslím, že snížení věkové hranice není nutné a problém by stejně nevyřešilo. Dle mého názoru, pokud bude věková hranice trestní odpovědnosti 15 let doplněna vhodnými programy práce s mladistvými delikventy a zejména odpovídající koncepcí prevencí kriminality dětí a mládeže, není nutné tuto věkovou hranici snižovat.

Mezi problémová ustanovení patří i uplatňování zásady nevěřejnosti trestního řízení ve věcech mladistvých. Zákon ale v tomto případě uplatňuje určité výjimky, a tudíž má dle mého názoru tato zásada své odůvodnění. Dalším problémem, který doposud není vyřešen, je fakt, že situace která panuje ve výchovných zařízeních pro mládež, není zrovna uspokojující. Mladiství, kteří se do těchto zařízení dostanou, se v drtivé většině případů uchýlí k recidivě, tedy k opětovnému páchání trestné činnosti, a tudíž lze polemizovat o naplnění účelu výchovných zařízení.

Přestože v této citlivé oblasti trestního práva a její oblasti najdeme určité nedostatky, díky nimž vznikají mezi odborníky i širokou veřejností rozepře, můžeme současnou úpravu soudnictví ve věcech mládeže hodnotit jako velice moderní a progresivní. Jako hlavní pozitiva bych uvedla individuální přístup k mladistvým jedincům nebo širokou škálu ukládaných opatření. Dalším pozitivem je převažující restorativní prvek před prvkem tvrdé represe. Dále zákon dbá na začlenění mladistvého pachatele zpět do společnosti bez zbytečného a nepřiměřeného zásahu do jeho osobnostního vývoje. Jako nezpochybnitelný fakt o účelnosti zákonné úpravy svědčí i stále klesající počet trestných činů spáchaných mladistvými nebo klesající počet mladistvých pachatelů. Tento pokles shledávám

jako vysoce pozitivní a do budoucnosti by pokles kriminální mládeže mohl být ještě větší či alespoň stagnovat.

Ve své práci jsem se pokusila rozebrat vlivy, které působí na mladistvé pachatele, rozebrat současnou právní úpravu, poukázat na její problémová místa i zhodnotit nedostatky úpravy předchozí. Rovněž bylo mým cílem vytvořit komplexní náhled na problematiku trestných činů mladistvých a zhodnotit vhodné způsoby sankcí se záměrem na efektivní převýchovu mladistvých pachatelů. Jde ovšem o téma vysoce citlivé, které poskytuje mnoho dalších námětů k výzkumu a bude zajímavé sledovat ověřování účinnosti současné právní úpravy v praxi.

Seznam použitých zkratk:

- ZSM – zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
- TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- LZPS – ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod.
- TŘ – zákon. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Seznam použité literatury:

Odborné knihy:

- Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. Ostrava: Vyd.1, 2007. ISBN 978-80-7368-309-2.
- Císařová, D. a kol. Trestní právo procesní. Praha: Linde, 2016. 496 s.
- Firstová, J. Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 215 s. ISBN 978-80-7380-521-0.
- Gerloch, A. Teorie práva. 3. Rozšíření vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004.
- Hrušáková, M., Žatecká, E. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 312 s.
- Hulmáková, J. Trestání delikventní mládeže. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 251 s.
- Chmelík, J. Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. 2. vydání. Praha: Policie ČR, Úřad vyšetřování pro Českou republiku, 1998. 122 s.
- Chmelík, J. a kol. Trestní řízení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 509 s. ISBN 978-80-7380-488-6.
- Jelínek, J. a kol., Trestní právo hmotné. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010. 904 s.
- Koukolík, F., Drtilová, A. Vzpouza deprivantů. Praha: Galén, 2014. s. 326 ISBN 978-80-7262-410-2.
- Koukolík, F., Drtilová, J. Základy stupidologie život s deprivanty II. 1. vydání. Praha: Galén, 2002. 489 s. ISBN 80-7262-088-6.
- Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 797 s.
- Marešová, A. Trestní právo. Praha, 1997. ISBN 1211- 2860.
- Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2.
- Novotný, O., Zapletal, J. Kriminologie. 2. vydání. Praha: Aspi, 2004. ISBN 80-735-7026-2.
- Schelleová, I. a kol. Právní postavení mladistvých. Praha: Eurolex Bohemia, 2014. 250 s.

- Svatoš, R. Kriminologie. 1. vydání. Plzeň. Aleš Čeněk, 2012. 217 s.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In Restorativní justice. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. ISBN 80-7338- 021.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., aj. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 1199 s.
- Tichý, M. Poradce trestní řád. Těšín: Poradce s.r.o. 2011. 400 s. ISSN 1211-2437.
- Vráblová, M. Kriminologické a trestnoprávní aspekty trestné činnosti mládeže. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 188 s. ISBN 978-80-7380-371-1.
- Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. 1. vydání. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.
- Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V., Kriminalita mládeže. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. 89 s. ISBN 80-7251-070-3.

Články:

- Chromý, J. Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2003, č. 4.
- Kovářová, D. Ochranná opatření pro mladistvé. Právo a rodina. 2006, roč. 8, č. 8, s. 1 – 4. ISSN 1212-866X.
- Kovářová, D. Trestní opatření ukládaná mladistvým. Právo a rodina. 2006, roč. 8, č. 6, s. 1 – 5. ISSN 1212-866X.
- Kovářová, D. Výchovní opatření pro mladistvé. Právo a rodina. 2006, roč. 8, č. 9, ISSN 1212-866X.
- Král, V. K institutu zabezpečovací detence v návrhu nového trestního zákona. Trestněprávní revue, 12/2004. ISSN 1213-5313
- Marešová, A. K diskusi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. Trestní právo. 1997, roč. 2, č. 1, ISSN 1211- 2860.
- Sotolář, A. K zániku trestnosti činu spáchaného mladistvým podle § 7 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a k jeho procesním důsledkům. Trestněprávní revue. 2004, roč. 3, č. 5. s. 156 - 158. ISSN 1213-5313.

- Sotolář, A. Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue, 2005, č. 9.
- Šámal, P. K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku. Trestněprávní revue. 2010, roč. 9, č. 4. ISSN 1213-5313.
- Ščerba, F. K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým. Trestní právo, 2005, č. 5.
- Ščerba, F. Sankcionování mladistvých. Praha: Kriminalistika, 2005, č. 2.
- Válková, H., Sotolář, A. Restorativní justice- trestní politika pro 21. Století. Trestní právo, 2000, č. 1.

Právní předpisy:

- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí:

- Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 16. 2. 1962, sp. zn. 2 To 41/62.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 5 Tdo 347/2004
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. IV. ÚS 502/02
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 2. 2005 sp. zn. II. ÚS 321/04
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 11. 2005, sp. zn. 4 Tz 122/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 TDO 1069/2006.

Internetové zdroje:

- Ministerstvo vnitra ČR. Prevence kriminality. [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: http://www.prevencekriminality.cz/evt_file.php?file=171
- <http://www.usoud.cz/>
- <http://docplayer.cz/191540-Sarka-machanova-trestna-cinnost-mladeze-a-pachana-na-mladezi.html>
- <http://www.nsoud.cz/>
- Marešová Alena. Současný stav kriminality mládeže. [online]. [cit. 2015-12-18]. Dostupné z: http://www.viod.cz/editor/assets/download/prezentace_maresova_1.pdf
- Ministerstvo vnitra ČR. Kriminalita. [online]. [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>

Ostatní:

- Rezoluce o snížení vězeňské populace, o alternativách k trestu odnětí svobody a společenské reintegraci pachatelů, přijatá na VII. Kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně 1985
- Srov. Ustanovení § 82 vyhlášky 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.
- Vláda ČR. Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část. Poslanecká sněmovna Parlamentu, tisk 210/0, 6. 2. 2003.

- Vláda ČR. Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Zvláštní část. K § 1 -40. Poslanecká sněmovna Parlamentu, tisk 210/0, 6. 2. 2003.

Resumé

The topic of juvenile delinquency has been an often discussed topic in recent decades. We can declare that the juvenile delinquency is a serious all-society problem. Many experts are interested in juvenile delinquents and endeavor to the biggest possible decrease of juvenile delinquency. It is necessary to remark that also the general public is interested in the juvenile delinquency.

The aim of this thesis is to provide a certain overview of negative effects which influence the juveniles and due to which the juveniles may commit crimes, but also of measures which lead to the remedy of individuals already marked by a criminal activity. The introductory chapter clarifies basic terms related to this topic.

I got from the general criminality up to a specific section of this problem, which is the juvenile delinquency. This chapter summarizes basic characteristics which are typical even for children and juveniles when committing crimes. After this introduction, I focused on causes of the juveniles' criminal activity, effects which influence juveniles and their view on the delinquency and their incorporation into the society.

The understanding of the structure and status of delinquency is important for the understanding of delinquency itself. Furthermore, I concentrated on the structure of crimes committed by juveniles. The most often committed crimes are property, violent, immoral or economic crimes. An important feature is also the criminal responsibility of juveniles. This topic is included in the sixth chapter. I focused on the age of juvenile delinquents and the related very often discussed problem of limits of the criminal responsibility, sanitation, rational and moral maturity.

There has not been any special regulation in the Czech Republic for many years, which would concern the criminal position of juveniles. Therefore, I concentrated also on a relatively new Act No. 218/2003 Coll., on Responsibility of Juveniles for Crimes and on Jurisdiction in these Cases. I pointed out to deficiencies of a former regulation and outlined basic principles which regulate and interlock the act on jurisdiction of juveniles.

My diploma thesis contains also sanctions which are imposed to juveniles. Sanctions are divided into 3 basic categories, i. e. educational measures, protective measures and criminal measures. In each of these categories, I analyzed briefly particular measures, the possibility of their imposition, their performance and purpose.

In spite of the fact that we can find certain deficiencies in this sensitive field of criminal law, due to which disputes arise between experts as well as among the general public, we may evaluate the present regulation of jurisdiction of juveniles as very modern and progressive one. I would mention the individual approach to juveniles or the wide range of imposed measures as main positive aspects. Another positive aspect is the restorative element prevailing over the element of hard repression. The act enforces also the incorporation of a juvenile delinquent back into the society without any useless and inadequate intervention into his/her personality development. The still decreasing number of crimes committed by juveniles or the decreasing number of juvenile delinquents is an unambiguous act showing evidence of the usefulness of a legal regulation. I find this decrease as very positive one and the decrease of criminal juveniles could be even bigger or at least stagnant in the future.